

## ภาคที่ 1

- ที่มาของกฎหมาย
- กฎเกณฑ์ทางกฎหมาย ที่มาของกฎเกณฑ์
- ลักษณะของกฎหมาย
- กฎหมายกับสังคม

รศ. ดร. ชีระ ศรีธรรมรักษ์

## บทที่ 1

# ที่มาของกฎหมาย (Source de Droit)

## ประวัติความเป็นมา

กฎหมายเกิดมาจากวิวัฒนาการของมนุษย์ หากมนุษย์อยู่โดดเดี่ยวเพียงลำพังในโลกแล้วก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายขึ้นมาแต่อย่างใด ดังนั้น สังคมของมนุษย์จึงเป็นตัวผลักดันให้เกิดมีกฎหมายขึ้นมาใช้บังคับมนุษย์ด้วยกันเองในปัจจุบัน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มนุษย์ไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวลำพังได้ นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์โลกถูกบันทึกขึ้นมา ได้มีชุมชนของมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้ว อาจเป็นกลุ่ม เป็นเผ่า เป็นหมู่บ้าน ฯลฯ อยู่ตามจุดต่าง ๆ ของโลก ซึ่งแน่นอนชุมชนเหล่านี้แต่แรกก็เป็นกลุ่มเล็ก ๆ อาหารการกินก็ยังสมบูรณ์ การบาดหมาง การแข่งขันกันก็ยังไม่เกิดขึ้น แต่ตามสัจจตญาณของมนุษย์จะต้องมีการสืบพันธุ์ มีลูกมีหลานเกิดขึ้น ดังนั้น ในเวลาต่อมาชุมชนนั้น ๆ ก็ขยายใหญ่ขึ้นตามลำดับ ปัญหาทางด้านการยังชีพ การขยายอาณาเขตเผ่า อาณาเขตชุมชนของตนก็เริ่มเกิดขึ้น ปัญหาการแข่งขันที่ทำกินก็ติดตามมา ในยุคสมัยนั้น กฎหมายและคำตัดสินพิพากษาต่าง ๆ อยู่ในตัวของแต่ละบุคคลโดยอัตโนมัติ หากเกิดมีการละเมิด หรือวิวาท ทำร้ายซึ่งกันและกันแล้ว ผู้ที่ถูกละเมิดหรือถูกทำร้ายก็จะแก้แค้นผู้รุกรานหรือผู้ทำละเมิดนั้นด้วยตนเองทุก ๆ กรณีไป ส่วนกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นเรื่องการใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดนั้นยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในยุคสมัยเริ่มแรกของมนุษย์นั้น กฎหมายอาญาของมนุษย์เกิดมาจากการทำละเมิดระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองนั่นเอง ในยุคนี้เรียกได้ว่าอาญากับละเมิดยังรวมกันอยู่ ต่อมาภายหลังรัฐเข้าแทรกแซงลงโทษผู้กระทำผิดแทนผู้ถูกละเมิดเสียเอง โดยกำหนดบทลงโทษและกำหนดให้ชดเชยค่าเสียหายขึ้นภายหลัง ดังนั้น ความผิดทางอาญากับการละเมิดในทางแพ่งจึงแยกออกจากกันในช่วงนี้เอง

เมื่อเกิดมีชุมชนขึ้น สังคมในชุมชนก็เกิดขึ้นพร้อมกัน แต่ละชุมชนก็จะมี 1. ขนบธรรมเนียมประเพณี 2. ภาษาพูด 3. มีความเชื่อถือโชคลาง เทพเจ้า วิญญาณต่าง ๆ เป็นของแต่ละชุมชนโดยเฉพาะไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมามีชุมชน คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน ซึ่งต่อมาจึงกลายเป็นกฎหมายจารีตประเพณีไป

เมื่อชุมชนนั้นแผ่ขยายใหญ่ขึ้น มนุษย์ที่อยู่ในชุมชนนั้นหรือในเผ่านั้นก็ต้องประพฤติปฏิบัติตาม ประเพณีของเผ่าของตนที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ผู้ใดขัดขึ้น หรือไม่ชอบปฏิบัติตาม ก็จะถูกสังคม ในเผ่า ในชุมชนนั้น ร่วมกันลงโทษผู้นั้น อาจเป็นในรูปการฆ่าหรือกำจัดออกไปจากสังคม นั้นเลย หรือทรมาน หรือขับไล่ไม่ให้อยู่ในกลุ่มของตน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ในช่วงนี้จารีตประเพณีมีความสำคัญสำหรับเผ่าหรือชุมชน เปรียบได้ เสมือนว่าเป็นกฎหมายที่มีอำนาจบังคับให้คนในกลุ่มในเผ่า นั้น ๆ ต้องประพฤติปฏิบัติตามได้เลย ที่เดียว หากขัดขึ้นก็จะได้รับผลร้ายติดตามมา ดังที่ได้กล่าวข้างต้น

ซึ่งถ้าจะเปรียบเป็นกฎหมายแล้ว ในยุคของสังคมระยะเริ่มแรกในช่วงนี้ของแต่ละชุมชน ก็คือ “จารีตประเพณีที่บังคับให้มนุษย์ในชุมชนนั้นต้องประพฤติปฏิบัติตาม หากขัดขึ้นไม่เชื่อฟัง ก็จะต้องได้รับผลร้ายติดตามมา” นั่นเอง

ต่อมาเมื่อชุมชน หรือกลุ่ม เผ่า นั้นขยายใหญ่ขึ้น มีประชาชนเพิ่มมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดตามขึ้นมา ทั้งในด้านการควบคุมกลุ่ม เผ่าของตนให้อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่กระจัดกระจาย ทั้งในด้านป้องกันความปลอดภัยของคนในหมู่เผ่าของตนที่จะถูกทำร้ายจากคนกลุ่มอื่น ทั้งใน ด้านควบคุมความสงบเรียบร้อย การลักขโมย ทะเลาะ ทำร้ายกันภายในกลุ่มของตนเอง ซึ่ง จำเป็นที่จะต้องตั้งผู้ควบคุมกลุ่ม เผ่า หรือชุมชนของตนขึ้น ผู้ที่ถูกแต่งตั้งเรียกว่าเป็นหัวหน้า นั้น มักจะมาจากคนที่มีความเก่งกล้าในการต่อสู้ มีความแข็งแรงกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นจนได้รับความไว้วางใจจากคนในกลุ่มให้เป็นผู้คุ้มครองตน หรือไม่หัวหน้าเผ่า ชุมชนนั้น ๆ อาจมาจาก คนที่มีความเก่งกล้าในการรักษาโรคหรือขจัดผีภัยต่าง ๆ สร้างความสงบ ความอยู่ดีกินดีให้กับ คนในเผ่า ซึ่งเรียกสั้น ๆ สรุปได้ก็คือหมอผีนั่นเอง อาจได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นหัวหน้าเผ่าแต่ละเผ่า เช่นกัน

หัวหน้าเผ่าก็จะทำหน้าที่ควบคุมความอยู่ดีกินดีและความสงบสุขให้เกิดแก่เผ่าของตน รวมไปถึงทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเผ่าของตนด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้อง ตั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้คนในเผ่าเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ซึ่งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ตนตั้งขึ้น ก็อ้างเอาคำสั่งของวิญญาณบรรพบุรุษ หรือคำสั่งของเทพเจ้าที่หมู่เผ่า นั้นนับถือ ให้มีบัญชาให้ตนนำมาใช้กับคนในหมู่เผ่าของตน ซึ่งทำให้คนในหมู่ในเผ่า นั้นเกิดความเกรงกลัว และยอมปฏิบัติตามด้วยดี ซึ่งถ้าจะพิจารณากันให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า คำสั่งของเทพเจ้าก็ดีหรือ วิญญาณบรรพบุรุษก็ดี เป็นต้นตอของลัทธิหรือศาสนาของชุมชนในเผ่าในหมู่นั้นนั่นเอง

ดังนั้น ถ้าจะเปรียบเป็นกฎหมายในยุคสมัยที่กล่าวมานี้ ก็ถือได้ว่าเป็น “คำสั่ง หรือ คำบัญชาของเทพเจ้า หรือของวิญญาณบรรพบุรุษที่ประสงค์จะให้คนในเผ่าของตนนั้นประพฤติ ปฏิบัติตาม ถ้าหากฝ่าฝืนก็จะได้รับผลร้ายติดตามมา” เช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในสมัยแรก ๆ ที่กล่าวมานั้น มิใช่ว่าจะมีคนประพฤติปฏิบัติตามด้วยดีตลอดมาทุกคน การฝ่าฝืนกฎข้อบังคับอันเกิดจากประเพณีที่ดี หรือเกิดจากเทพเจ้า พระเจ้า หรือวิญญาณบรรพบุรุษต่าง ๆ ก็ดี ย่อมเกิดขึ้นได้เพราะในหมู่ในเผ่าแต่ละเผ่ามีผู้นั้นย่อมมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับธรรมเนียมประเพณีหรือความเชื่อในเทพเจ้าหรือวิญญาณต่าง ๆ จึงไม่เชื่อถือและไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้น หัวหน้าเผ่าจึงต้องกำหนดบทลงโทษเอาไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งการลงโทษในสมัยนั้นค่อนข้างจะรุนแรง เช่น ตัดคอ ตัดแขน ตัดขา เชี่ยน โบย หรือขับไล่ออกไปจากเผ่าของตน แล้วแต่ฐานะของความผิดของคน ๆ นั้นจะรุนแรงมากน้อยเพียงใด อันเป็นตัวอย่างให้คนในหมู่เผ่าคนอื่น ๆ ได้เห็น ให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้าที่จะประพฤติตามอีก เพราะกลัวจะถูกหัวหน้าลงโทษแบบเดียวกัน จึงทำให้คำสั่งหรือข้อบังคับของหัวหน้าเผ่ามีความศักดิ์สิทธิ์และง่ายแก่การปกครองคนในเผ่ายิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง คำสั่งหรือข้อบังคับของหัวหน้าเผ่าจึงกลายเป็นหลักบังคับความประพฤติของคนในเผ่าตนขึ้นมาโดยปริยาย จนเป็นความเกี่ยวพันระหว่างกันขึ้นหรือเกิดเป็นกฎหมายขึ้นมานั่นเอง

ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น ชุมชนเผ่าต่าง ๆ แผ่ขยายใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นรัฐหรือเป็นประเทศในทุกวันนี้ คำสั่งหรือข้อบังคับทั้งหลายก็ถูกปรับปรุงแก้ไขตลอดมาโดยอาศัยพื้นฐานของจารีตประเพณี ลัทธิศาสนา และสภาวะความเป็นอยู่ของคนในรัฐหรือในประเทศนั้น ๆ เป็นส่วนประกอบในการสร้างกฎหมายขึ้นเพื่อใช้บังคับกับคนในรัฐตนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้โดยถือหลักเพื่อรักษาความสงบ ความอยู่ดีกินดี และความเป็นปึกแผ่นของรัฐหรือประเทศนั้นให้ดำรงอยู่ตลอดไป การลงโทษที่รุนแรงในสมัยก่อน ๆ ก็ค่อย ๆ ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของมนุษย์ คือ แทนที่จะลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย ก็เปลี่ยนเป็นจำคุกหรือกักขัง หรือปรับเป็นเงิน หรือเป็นค่าสินไหมทดแทนในการทำละเมิด คือ ปรับเป็นค่าเสียหายชดใช้ให้กับผู้ที่ถูกละเมิดนั่นเอง กฎหมายแพ่งจึงเกิดขึ้นมาในช่วงนี้

ตัวอย่างเช่น ในสมัยโรมันเรื่องอำนาจ หรือไทยสมัยโบราณมีการค้าทาสกัน คนหนึ่งที่กู้เงินจากคนร่ำรวยแล้วไม่มีใช้ให้ เมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ก็จะถูกเอาตัวไปเป็นทาสรับใช้ บางครั้งถ้าเป็นหนี้ชามากก็เอาไปเป็นทาสทั้งครอบครัวหรือทั้งตระกูลเลยทีเดียว แต่ในสมัยปัจจุบัน หากยืมเงินเขาไปแล้วไม่มีใช้ให้ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้วคนที่ไปยืมเงินนั้นก็จะต้องต่อศาลขอให้ลูกหนี้ชดใช้หนี้ให้ หรือยึดทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อนำมาขายทอดตลาดเปลี่ยนเป็นเงินใช้หนี้ให้กับเจ้าหนี้ไป แทนที่จะถูกเอาตัวไปเป็นทาสเหมือนสมัยก่อน เป็นต้น

ดังนั้น ในยุคปัจจุบันนี้กฎหมายก็คือ “คำสั่งหรือข้อบังคับของผู้ปกครองรัฐ ประเทศที่บัญญัติออกมาใช้ควบคุมความประพฤติของประชาชนในรัฐหรือประเทศของตน ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่เชื่อฟังหรือไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดและถูกลงโทษ” หรือจะกล่าวสรุปได้สั้น ๆ ว่า

“กฎหมายคือคำสั่งหรือข้อบังคับของรัฐที่ใช้บังคับความประพฤติของบุคคลอันเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดและถูกลงโทษ”

หมายเหตุ คำว่า “โทษ” ข้างต้นแบ่งออกได้เป็นโทษในทางแพ่ง และโทษในทางอาญา  
โทษในทางแพ่ง หมายถึง การชดใช้ค่าเสียหาย หรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ถูกละเมิดในทางแพ่ง

โทษในทางอาญา หมายถึง การลงโทษเอากับตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งจำแนกออกได้ 5 ประเภทด้วยกัน จากโทษหนักที่สุดไปถึงเบาที่สุด คือ

1. ประหารชีวิต
2. จำคุก — ตลอดชีวิต  
— ธรรมดา
3. กักขัง
4. ปรับ
5. ริบทรัพย์สิน

จากประวัติความเป็นมาของกฎหมายตามที่กล่าวมานี้ ทำให้เห็นจุดกำเนิดของกฎหมาย หรือมูลเหตุอันทำให้เกิดกฎหมาย และที่มาของกฎหมายในปัจจุบันได้โดยง่าย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

### จุดกำเนิดที่มาจากกฎหมายหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดกฎหมายขึ้น

ตามที่ได้อ้างถึงวิวัฒนาการของกฎหมาย หรือประวัติความเป็นมาของกฎหมายมาตั้งแต่ต้นนั้น ทำให้มองเห็นจุดที่ทำให้เกิดที่มาของกฎหมายได้หลายประการ โดยเฉพาะในยุคสมัยแรก ๆ ของประวัติศาสตร์โลก ก็มีอาทิเช่น

1. หัวหน้าเผ่า หรือผู้มีอำนาจสูงสุดของเผ่าของหมู่บ้าน ของรัฐ หรือของประเทศ เป็นผู้มีส่วนหรือมีบทบาทอันสำคัญในการผลักดันให้เกิดมีคำสั่งหรือข้อบังคับขึ้นมาใช้กับประชาชนในเผ่า ในรัฐของตน จนกลายเป็นกฎหมายขึ้น แต่หัวหน้าเผ่าหรือผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐนี้ไม่ใช่ที่มาของกฎหมาย

2. ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสอดคล้องกันตลอดมาคู่กับหมู่ เผ่า รัฐ ของตน นั้น

ก็เป็นจุดกำเนิดที่มาจากกฎหมายอีกเช่นกัน เพื่อให้ประชาชนในหมู่ เผ่า รัฐของตน มีความกลมเกลียว และมีความเชื่อไปในแนวเดียวกัน

3. ความเชื่อในเทพเจ้า วิญญาณบรรพบุรุษ หรือคำสั่งสอนของพระศาสดา ซึ่งต่อมาเรียกว่าศาสนา นั้น

ก็เป็นมูลเหตุอีกอันหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดมีกฎหมายขึ้นมาเช่นกัน เพราะประชาชนเคารพเชื่อฟังสิ่งที่กล่าวกันอย่างเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อหัวหน้าเผ่าออกคำสั่งหรือกฎเกณฑ์โดยอ้างว่าเป็นคำบัญชาของพระเจ้า หรืออ้างหลักศาสนานั้น เขาย่อมจะได้รับการเชื่อฟังและปฏิบัติตามจากประชาชนในเผ่า แคว้น รัฐของตนด้วยดี

ในยุคต่อมา เมื่อชุมชนเจริญขึ้นทั้งสภาวะจิตใจ ปัญญา และอารยธรรม จึงเกิดมีมูลเหตุที่ทำให้เกิดที่มาของกฎหมายอีก 3 ประการ คือ

#### 4. ความยุติธรรม (Equity)

ในการตัดสินคดีความต่าง ๆ นั้น หากผู้เป็นหัวหน้าเผ่าหรือผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐหรือประเทศที่มีใจเป็นธรรมแล้ว จะต้องนึกถึงความยุติธรรมที่จะให้กับคู่ความก่อนอื่นเสมอ ซึ่งในเรื่องของความยุติธรรมนั้น มีมาตั้งแต่สมัยกรีกแล้ว โดยนักปรัชญาของชาวกรีก คือ Aristotle ได้เขียนถึงความยุติธรรมไว้ในหนังสือชื่อ Nichomachean Ethics แบ่งความยุติธรรมออกเป็น 2 ประการคือ

(1) ความยุติธรรมโดยธรรมชาติ (Justice by Nature or Natural Justice) เป็นกฎที่มีรากฐานมาจากความยุติธรรมโดยธรรมชาติ คือ กฎที่ยอมรับกันโดยทั่ว ๆ ไปในหมู่ชนต่าง ๆ เช่น กฎเกณฑ์ที่ว่าผู้ใดฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา มีความผิดทางอาญาต้องได้รับโทษ กฎเช่นนั้นเป็นกฎที่เกิดจากความยุติธรรมโดยธรรมชาติ

(2) ความยุติธรรมที่เป็นแบบแผน (Conventional Justice) เห็นได้จากตัวอย่างข้างต้น เช่น เมื่อมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตายแล้ว โทษที่จะได้รับนั้นจะมีลักษณะเป็นรูปใด บางสังคมอาจให้ประหารชีวิตเสีย คือ ตัดบุคคลผู้นั้นออกไปจากสังคมเลย แต่ในบางสังคมอาจจะให้เพียงจำคุกตลอดชีวิต เพื่อให้เขาได้มีโอกาสกลับตัวในสังคมได้อีก ความยุติธรรมแบบนี้เกิดขึ้นจากคำประกาศและแบบแผนของแต่ละสังคมที่ไม่เหมือนกัน หรือ

ตัวอย่างเช่น แดงฆ่าดำตายด้วยความจำเป็น แดงจะอ้างนิรโทษกรรมได้หรือไม่ ก็เป็นเรื่องแบบแผนของแต่ละสังคม หรือ

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น ปัญหาในเรื่องใช้ถนน บางสังคมอาจใช้รถวิ่งทางซ้าย เช่น ไทย อังกฤษ ฯลฯ แต่ในบางสังคมอาจให้รถวิ่งทางขวา เช่น ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ฯลฯ ก็เป็นเรื่องของแบบแผนและคำสั่งของสังคมนั้น ๆ ที่กำหนดขึ้น

Aristotle ได้กล่าวไว้อีกว่า ถ้ากฎเกณฑ์ทางกฎหมายทุกกฎเกณฑ์เป็นเรื่องของความยุติธรรมโดยธรรมชาติทั้งหมด ปัญหาเรื่องสภาพบังคับของกฎหมายก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะทุกคนจะต้องเคารพต่อกฎหมาย แต่ในเรื่องกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นจากความยุติธรรมที่เป็นแบบแผนนั้น จะต้องกำหนดสภาพบังคับไว้ในกฎหมายนั้นด้วย เพื่อที่จะให้คนเคารพกฎหมาย\*

---

\*Sheet Lectures on Legal Philosophy ของ ดร. รองพล เจริญพันธ์ หน้า 6-7 พ.ศ. 2519

จากหลักของ Aristotle ดังกล่าวข้างต้น ได้มีการวิเคราะห์ ถกเถียง และปรับปรุง ในยุคต่อ ๆ มาจนพอจะสรุปในเรื่องของความยุติธรรมนี้ได้อย่างง่าย ๆ ว่า ความยุติธรรมนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ก. ความยุติธรรมทางธรรมชาติ (Natural Justice or Equity by Nature) คือ ความยุติธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคน หากไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องใดก็จะมี การเรียกร้องเอาความยุติธรรมที่สูญเสียไปนั้นกลับคืนมา เรียกว่าเป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นในใจ ของมนุษย์แต่ละคน หรือความยุติธรรมที่เป็นธรรมชาตินั่นเอง

ข. ความยุติธรรมที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย (Legal Equity) คือ เมื่อมนุษย์เรียกร้อง เอาความยุติธรรมไปยังรัฐหรือผู้ปกครองของรัฐของตนนั้น จำเป็นที่รัฐจะต้องรับรู้และรับรอง ที่จะนำเอาความยุติธรรมกลับคืนไปให้กับประชาชนของตนในรูปใดรูปหนึ่ง อาจเป็นรูปการ ลงโทษ หรือให้ชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้ที่ถูกละเมิดหรือผู้ที่สูญเสียความเป็นธรรมไปเพื่อเป็น การทดแทนในรูปใดรูปหนึ่งโดยการบัญญัติเป็นกฎหมายขึ้น ดังนั้น กฎหมายจึงมีจุดกำเนิด จากความยุติธรรม เพื่อเป็นหลักประกันความอบอุ่นใจของประชาชนขึ้นแทน อันเป็นความ ยุติธรรมที่กำหนดเป็นกฎหมายนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการปกครองประเทศ ก็เพื่อที่จะให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนในประเทศของตนเมื่อยามมีเรื่องเดือดร้อน หรือ สูญเสียความเป็นธรรมไป หรือเมื่อมีคดีความพิพาทกัน โดยรัฐจะคำนึงถึงความยุติธรรมก่อน สิ่งอื่น

ตัวอย่างของความยุติธรรม เช่น เมื่อมีคดีความใดเข้ามาสู่ศาล ศาลชั้นต้นก็จะ พิจารณาคดีตามหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏ เมื่อเห็นว่าจำเลยผิด ก็ตัดสินลงโทษจำเลยไป แต่ หากจำเลยเห็นว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์ และคำตัดสินของศาลนั้นไม่ให้ความยุติธรรมแก่ตน ก็มี สิทธิที่จะยื่นคำร้องขออุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ให้พิจารณาคดีตนใหม่ เพื่อให้ความเป็นธรรม แก่ตน โดยมีการพิจารณาพยานหลักฐานต่าง ๆ ให้ละเอียดมากขึ้นกว่าเดิมเช่นนี้ และหาก ศาลอุทธรณ์เห็นว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ตัดสินยกฟ้องจำเลยให้พ้นข้อหาไป โดยกลับคำพิพากษา ของศาลชั้นต้นเช่นนี้ ย่อมเป็นไปได้ตามหลักของความยุติธรรม และหากว่าโจทก์ไม่พอใจ คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ โจทก์ขอยื่นฎีกาไปยังศาลฎีกาขอให้วินิจฉัยคดีนี้เป็นเด็ดขาดให้อีก ซึ่งคำตัดสินของศาลฎีกาถือว่าเป็นที่สุดแล้ว จะเป็นไปในรูปใดโจทก์จำเลยต้องปฏิบัติตามนั้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้ศาลเองยังมีถึง 3 ศาล คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ทั้งนี้ เพื่อกลั่นกรองความยุติธรรมให้กับคู่กรณีให้มากที่สุดนั่นเอง

##### 5. ความคิดเห็นของนักปราชญ์หรือนักวิชาการทางกฎหมาย

แม้ว่าผู้บัญญัติกฎหมายจะพยายามบัญญัติกฎหมายออกมาให้ละเอียดถี่ถ้วนเพียงใด ก็ตาม กฎหมายที่บัญญัติออกมานั้นก็ไม่อาจที่จะใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาวะ

แวดล้อมของประเทศ และกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา เพราะกฎหมายเมื่อบัญญัติออกมาและประกาศใช้แล้วนั้นย่อมมีผลใช้ได้ตลอดไป ไม่มีการแก้หรือแก้ไขเหมือนเช่นสิ่งของต่าง ๆ จนกว่าจะถูกยกเลิกไปโดยมีกฎหมายใหม่ในเรื่องเดียวกันนั้นออกมาสืบแทนกว่า หรือกำหนดไว้ให้ยกเลิกกฎหมายเก่าในเรื่องนั้นเสียเช่นนี้ กฎหมายฉบับนั้น ๆ จึงจะถูกยกเลิกไป ดังนั้น ความคิดเห็นต่าง ๆ ของบรรดานักปราชญ์ทางกฎหมาย หรือนักวิชาการทางกฎหมาย ที่ได้เขียนบทความคำอธิบายต่าง ๆ เพื่อชี้ช่องโหว่ หรือข้อบกพร่อง หรือช่องว่างต่าง ๆ ของบทกฎหมายนั้น ๆ เพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัย ทันกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของบ้านเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งซึ่งเป็นมูลเหตุให้มีการบัญญัติกฎหมายให้เข้ากับสภาพปัจจุบันสอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในปัจจุบัน โดยทำให้กฎหมายนั้น ๆ ออกมาในรูปแบบที่สมบูรณ์ตลอดเวลาได้เช่นกัน

#### 6. คำพิพากษาของศาล

ตามหลักกฎหมายอังกฤษนั้น ถือว่าคำพิพากษาของศาลเป็นที่มาของกฎหมาย เพราะอังกฤษใช้กฎหมายจารีตประเพณี โดยศาลอาศัยหลักจารีตประเพณีเป็นเครื่องพิจารณาตัดสินคดี และลงโทษผู้กระทำผิดโดยถือเอาการตัดสินลงโทษนั้นเป็นหลักในการพิจารณาในคดีชนิดเดียวกัน แต่ต่างคู่กรณีกันที่เกิดขึ้นในครั้งหลัง ต่อมาเมื่อมีการออกกฎหมายก็เลยร่างกฎหมายขึ้นตามแนวคำพิพากษาของศาลนั้นเป็นหลัก

สำหรับประเทศอื่น ๆ หรือประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรโดยทั่วไป เช่น ฝรั่งเศส ไทย เยอรมัน ญี่ปุ่น นั้นมิได้ถือว่าคำพิพากษาของศาลเป็นที่มาของกฎหมาย เพราะในคดีเรื่องเดียวกันแต่คู่กรณีต่างรายกันนั้น ศาลอาจตัดสินแตกต่างกันหรือเหมือนกันก็ได้ เช่น คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์อาจตรงกันข้ามกับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นก็ได้ เช่นนี้เป็นต้น คือ จะถือเอาคำพิพากษาเป็นแนวในการตัดสินคดีเรื่องเดียวกันแต่ต่างรายกันไปในแนวเดียวกันหมดไม่ได้เลย

ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศสเห็นว่า จะถือเอาคำพิพากษาเป็นที่มาของกฎหมายไม่ได้เพราะ

1. คำพิพากษานั้นเกี่ยวข้องกับหรือมีผลบังคับได้เฉพาะคู่กรณีเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นซึ่งอยู่หรือจะตกอยู่ในฐานะเช่นเดียวกันนั้นในภายหลัง จึงเป็นหลักที่ถือกันโดยทั่วไปโดยเฉพาะในประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรว่า “คำพิพากษามีผลเฉพาะกับคู่ความเท่านั้น”

2. คำพิพากษาของศาลไม่ใช่สิ่งที่จำต้องปฏิบัติตามอย่างแท้จริงเสมอไป ศาลอาจพิพากษาเป็นอย่างอื่นก็ได้ในคดีเรื่องเดียวกันแต่ต่างรายกัน ในประเทศฝรั่งเศสเอง ประมวลกฎหมายแพ่งได้บัญญัติห้ามมิให้ผู้พิพากษาศักดิ์ตัดสินโดยอาศัยคำพิพากษาของศาล

สำหรับประเทศไทยเราก็เช่นเดียวกัน ไม่มีกฎหมายใดบัญญัติไว้ว่าศาลจะต้องตัดสินคดี

ให้เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ดี ในการออกกฎหมายก็ต้องอาศัยคำพิพากษาของศาลเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาบัญญัติกฎหมาย เช่นเดียวกับการพิจารณาศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีความยุติธรรม ความคิดเห็นของนักปราชญ์

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าสำหรับประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรแล้ว คำพิพากษาของศาลก็เป็นเพียงส่วนประกอบหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดที่มาของกฎหมายเท่านั้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ทำให้เห็นได้ว่า มูลเหตุหรือจุดกำเนิดที่มาของกฎหมายนั้นมีอยู่รวมทั้งสิ้น 6 ประการ ดังกล่าวข้างต้น

## ที่มาของกฎหมาย (Source de Droit)

เมื่อพิจารณาจากมูลเหตุที่ทำให้เกิดกฎหมายทั้ง 6 ประการตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ทำให้วิเคราะห์โดยสรุปได้ว่า ที่มาของกฎหมายในปัจจุบันนั้นควรจะมีที่มาได้ 2 ทางดังนี้ คือ

1. มาจากจารีตประเพณี (Traditionnel)
2. มาจากตัวบทกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Droit Possitif)

### 1. มาจากจารีตประเพณี (Traditionnel)

จารีตประเพณีเกิดมาจากการประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างของมนุษย์ที่ปฏิบัติสอดคล้องต้องกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยมุ่งถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกของมนุษย์ เช่น การพูด การแต่งตัว ตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ จารีตประเพณีจึงคลุมถึงการดำรงชีพของมนุษย์ทั้งหมดในกลุ่มหรือในสังคมแต่ละสังคมของมนุษย์ หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ยอมประพฤติ ปฏิบัติตาม ก็จะได้รับ การตำหนิ (Critique) อย่างรุนแรงจากสังคมนั้น ๆ หรือบางครั้งอาจถูกขับไล่ออกไม่ให้อยู่ร่วมในสังคมนั้น ๆ เลยก็ได้

ดังนั้น วิธีการตัดสินใจตัดสินคดีความต่าง ๆ ในสมัยโบราณได้มีการยอมรับและปฏิบัติตามต่อกันมาโดยสืบทอด โดยมีการเปลี่ยนแปลงเป็นบางครั้งตามสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนไป จนกระทั่งกลายเป็นหลักบังคับใช้กับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งต่อมาในภายหลังเรียกหลักนี้ว่า “กฎหมายจารีตประเพณี” เพราะถ้าใครฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามก็ต้องมีความผิดและถูกลงโทษเช่นเดียวกับหลักของกฎหมายอาญา

ฉะนั้น เราอาจสรุปได้ว่าหลักของกฎหมายจารีตประเพณีมีดังนี้

- (1) ปฏิบัติกันมาช้านาน
- (2) เชื่อมั่นว่าประเพณีที่ปฏิบัติกันมานั้นใช้บังคับเป็นกฎหมายได้
- (3) ต้องปฏิบัติตาม ๆ กันมาโดยสืบทอด
- (4) ต้องไม่ขัดต่อดำรงกฎหมายของบ้านเมือง

กฎหมายจารีตประเพณีเป็นกฎหมายที่ไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เวลาเกิดคดีเกิดขึ้นจึงไม่อาจจะหยิบหรือจับมาเปิดดูเปรียบเทียบกับคดีต่าง ๆ เหมือนเช่นตัวบทกฎหมายซึ่งเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ฉะนั้น จึงต้องอาศัยค้นคว้าหาจากคำพิพากษาของศาล จากคำเบิกความของพยาน หรือจากสุภาชิตกฎหมายในปัจจุบันนี้ จึงทำให้จารีตประเพณีลดความสำคัญลงไปมาก และไม่อาจจะเรียกว่าเป็นกฎหมายได้อีกต่อไป ยกเว้นแต่ที่กฎหมายปัจจุบันรับรองให้นำมาใช้ได้ เช่น

มาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย บัญญัติให้นำคลองจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาใช้ปรับแก้คดีได้ ในกรณีที่ไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับแก้คดีได้

แม้ว่าจารีตประเพณีจะมีความสำคัญต่อสังคมของมนุษย์เช่นเดียวกับกฎหมายที่มีความสำคัญต่อประเทศหรือรัฐก็ตาม แต่จารีตประเพณีย่อมมีทั้งดีและไม่ดีปะปนกัน เพราะแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ยังมีประเพณีแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้น ปัญหาจึงเกิดมีว่า ถ้าบุคคลในท้องถิ่นหนึ่งเข้าไปอยู่ในอีกท้องถิ่นหนึ่ง ก็จำเป็นจะต้องเรียนรู้กฎหมายของท้องถิ่นนั้นเสมอไป แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่อยู่ที่ไม่ได้ได้นานต้องเดินทางไปเรื่อย ๆ แล้ว ก็จำเป็นจะต้องเรียนรู้กฎหมายของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ทุกคราวไป ถึงแม้ว่าจะอยู่ภายในประเทศหรือภายในรัฐเดียวกันก็ตาม ฉะนั้น จึงทำให้เราเห็นว่ากฎหมายจารีตประเพณีนั้นน่าจะเหมาะสมกับมนุษย์สมัยโบราณที่อยู่แต่เฉพาะในท้องถิ่นของตน เพราะไม่รู้จักท้องถิ่นอื่นอีกเลย ผิดกับในสมัยปัจจุบันซึ่งมนุษย์ต้องเดินทางไปติดต่อค้าขายกับท้องถิ่นอื่น ๆ อยู่เป็นประจำ

อีกประการหนึ่ง คือ กฎหมายจารีตประเพณีนั้นยากแก่การพิสูจน์เมื่อมีคดีเข้าสู่ศาล เพราะศาลย่อมจะไม่รู้ประเพณีของท้องถิ่นอื่นหรือของประเทศอื่นได้ทั้งหมด ถ้าหากว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนท้องถิ่นอื่นหรือประเทศอื่น ซึ่งคู่ความฝ่ายนั้นจะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าข้อที่ตนอ้างนั้นเป็นข้อบังคับในท้องถิ่นของตนที่มีอยู่จริง ดังนั้น จึงมีบุคคลเป็นจำนวนมากต้องแพ้คดีไปเพราะไม่สามารถที่จะพิสูจน์ข้ออ้างนั้น ๆ ให้ศาลเห็นได้

บางครั้งจารีตประเพณีก็เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอีกประการหนึ่ง เช่น ประเพณีในหมู่โจร เป็นต้น ดังนั้น จารีตประเพณีที่สมควรจะนำมาปรับเข้ากับคดีได้จึงควรจะต้องมีหลักเกณฑ์ดังนี้

(1) จะต้องเป็นประเพณีซึ่งมีและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว คือ เรียกได้ว่าเกิน 20 ปีขึ้นไป เช่น การชกมวย ถ้าหากว่าคู่ชกหรือนักมวยชกมวยกันภายใต้กติกามวยแล้ว ถึงแม้ว่าจะชกคู่ต่อสู้อีกฝ่ายหนึ่งจนถึงแก่ความตายก็ไม่มีความผิดฐานฆ่าคนตายตามกฎหมายซึ่งความจริงแล้วไม่มีกฎหมายของชาติใดที่อนุญาตให้ทำเช่นนั้นได้ แต่กฎหมายจารีตประเพณีให้ทำเช่นนั้นได้เพราะปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว เป็นต้น

(2) ต้องเป็นประเพณีอันสมควร มีเหตุมีผล และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งศาลจะเป็นผู้พิพากษาว่าประเพณีใดสมควรหรือไม่ เช่น ประเพณีสงกรานต์ที่มีการสาดน้ำแข็งเป็นก้อนหรือเป็นถุงเข้าไปในรถที่วิ่งไปมาจนอาจทำให้เกิดการบาดเจ็บหรือเสียหายขึ้นนั้น เช่นนี้จะเป็นประเพณีที่สมควรไปไม่ได้

(3) ต้องเป็นจารีตประเพณีที่ไม่ขัดต่อดำรงทกกฎหมายที่มีอยู่ ตามธรรมดาแล้ว จารีตประเพณีอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสภาพสังคม สภาพแวดล้อม และกาลเวลา แต่ตัวบทกฎหมายนั้นเมื่อออกมาใช้บังคับแล้วก็คงอยู่ตลอดไปจนกว่าจะมีกฎหมายใหม่ออกมายกเลิกเสีย ดังนั้น ถ้าเอาจารีตประเพณีที่ขัดกับตัวบทกฎหมายมาใช้ปรับคดีได้ ก็เท่ากับเป็นการลบล้างตัวบทกฎหมายนั่นเอง

ฉะนั้น จึงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบันว่า ถ้าประเพณีเกิดไปขัดกับตัวบทกฎหมายแล้ว แม้ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายนั้น ๆ ห้ามไว้ก็ต้องถือว่าประเพณีนั้นถูกยกเลิก เช่น ประเพณีทางภาคเหนือของไทย การยกช้างให้แก่กันนั้น ถึงแม้ให้ด้วยปากเปล่าก็ใช้ได้ แต่ในปัจจุบันการยกช้างซึ่งเป็นสัตว์พาหนะให้แก่กันนั้น ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนแล้วย่อมตกเป็นโมฆะคือเสียเปล่า ไม่มีผลทางกฎหมายแต่อย่างใดเลย คือ กฎหมายไม่ยอมรับรู้อย่างยกช้างให้กันและกันนั่นเอง

(4) ต้องเป็นจารีตประเพณีที่บุคคลในท้องถิ่นถือปฏิบัติกันทั่วไปโดยเปิดเผย คือ เป็นประเพณีที่รู้จักกันดีในหมู่ท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น การหมั้นต้องมีของหมั้น ถ้าไม่มีของหมั้นที่ฝ่ายชายจะต้องให้แก่ฝ่ายหญิงแล้ว ก็ไม่ถือว่ามีหมั้น ส่วนของหมั้นนั้นจะเป็นของสิ่งใดขึ้นอยู่กับข้อตกลงของฝ่ายหญิง เช่น อาจจะเป็นพลูเพียง 1 คำ ถ้าฝ่ายหญิงยอมรับก็เป็นของหมั้นได้

(5) ต้องเป็นจารีตประเพณีที่กำหนดแน่นอนและปฏิบัติตาม คือ จะไม่ยอมให้อ้างประเพณีขึ้นมาอย่างลอย ๆ หรือกว้าง ๆ เช่น อ้างว่า “เรื่องนี้ใคร ๆ ก็รู้ ใคร ๆ ก็ทำได้” เช่นนี้ไม่ได้ หรือเป็นประเพณีที่รับรู้กันแต่ไม่ยอมปฏิบัติตาม ก็ไม่อาจจะเป็นประเพณีที่จะนำมาปรับเข้ากับคดีได้เช่นกัน

ข้อสังเกต จารีตประเพณีจะนำมาปรับกับคดีได้เฉพาะในทางแพ่งเท่านั้น ส่วนในทางอาญาจะนำเอาจารีตประเพณีมาปรับด้วยไม่ได้ เพราะกฎหมายอาญาจะต้องมีการตีความโดยเคร่งครัด ถ้าไม่มีกฎหมายโดยตรงบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดแล้ว ก็ย่อมจะลงโทษจำเลยไม่ได้เลย

## 2. มาจากตัวบทกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Positive Law : Droit Positif)

เกิดจากผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐหรือผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเป็นผู้บัญญัติขึ้น สุดแล้วแต่

ระบอบการปกครองของประเทศที่แตกต่างกัน เพราะบางประเทศปกครองระบบกษัตริย์ บางประเทศก็ปกครองระบบประธานาธิบดี เป็นต้น สำหรับประเทศไทย พระมหากษัตริย์ ทรงตรากฎหมายขึ้นโดยความยินยอมและเห็นชอบของรัฐสภาหรือสภาปฏิรูปการปกครอง แผ่นดิน หรือตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี เมื่อกฎหมายได้ตราออกมาแล้วย่อมใช้ได้ตลอดไป ใครจะมาลบล้างไม่ได้จนกว่าจะถูกยกเลิกไปโดยกฎหมายใหม่กำหนดให้ยกเลิก หรือกฎหมายใหม่ที่ออกมาตีความบทกฎหมายเก่าให้ชัดเจนขึ้น หรือออกมาเป็นคุณมากกว่ากฎหมายเก่า เช่นนั้น กฎหมายเก่าก็ถูกยกเลิกไปโดยปริยาย

แต่ข้อขัดข้องของตัวบทกฎหมายก็มี คือ เมื่อได้จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วย่อมตายตัวและแก้ไขได้ยาก ไม่สะดวกในการเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะแวดล้อมและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงของประเทศเหมือนอย่างเช่นจารีตประเพณี แต่ก็อาจแก้ไขได้โดยการออกกฎหมายใหม่ลบล้างอันเก่าไปเรื่อย ๆ

การตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับนั้น ต้องพิจารณาถึงเหตุการณ์ สถานการณ์ต่าง ๆ เป็นหลัก เพราะต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ ภาวะสังคมของประชาชน และต้องออกกฎหมายมาให้ตรงกับความต้องการของประชาชนด้วย ถ้ารัฐบาลบัญญัติกฎหมายออกมาตามใจชอบของตน ฝ่ายเดียว กฎหมายนั้น ๆ ก็อยู่ไม่ยืดยาว

มองเตสกีเออ (Montesquieu) นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสได้อธิบายไว้ว่า “มนุษย์จะดำเนินการตามความพอใจของตนทุกอย่างนั้นหาได้ไม่” กฎหมายซึ่งมนุษย์ใช้บังคับนั้นต้องอนุโลมตามธรรมชาติ (Lex Spectat Natural Ordinum) คือ ต้องบัญญัติขึ้นตามแต่เหตุการณ์ สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และอยู่ในสภาพที่บุคคลสามารถที่จะปฏิบัติตามได้ด้วย (Lex Non Aejit Ad Impossible)

### **ตัวบทกฎหมายดีกว่าจารีตประเพณีอย่างไร**

จะเห็นได้ว่าตัวบทกฎหมายดีกว่าจารีตประเพณีในข้อเหล่านี้ คือ

(1) ตัวบทกฎหมายเป็นข้อบังคับที่เขียนไว้และออกโฆษณาให้พลเมืองทุกคนรู้เห็นว่าเป็นการอนุญาตให้ทำได้และสิ่งใดเป็นการต้องห้าม

และผู้พิพากษาจะพิพากษาคดีให้ผิดไปจากความยุติธรรมได้ยาก เพราะถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมายนั้น ๆ ก็ย่อมเป็นการเปิดเผยและเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปนั่นเอง ส่วนจารีตประเพณีนั้นเป็นการยอมรับรู้ของคนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ประการใด ฉะนั้น ศาลจะพิพากษาคดีเบี่ยงไปจากความยุติธรรมย่อมทำได้ เพราะไม่มีหลักที่แน่นอนตายตัว

(2) เป็นการสม่ำเสมอทั่วทั้งประเทศ คือ ข้อบังคับของกฎหมายลายลักษณ์อักษร

นั้นใช้บังคับพลเมืองได้หมดทั้งประเทศไม่ว่าจะอยู่ในท้องที่ใดหรือจังหวัดใด ถึงแม้จะเปลี่ยน ภูมิสำเนาไปอยู่จังหวัดอื่นก็ยังคงต้องปฏิบัติตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรอันเดิมนั้นตลอดไป ส่วนจารีตประเพณีนั้นใช้ได้เฉพาะในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ท้องถิ่นเดียวเท่านั้น ในท้องถิ่นอื่นไม่ยอมรับรู้และปฏิบัติตามด้วย

(3) กฎหมายลายลักษณ์อักษรพิสูจน์ได้ง่าย เมื่อสงสัยว่ามีอยู่จริงหรือไม่หรือบังคับได้ มากน้อยเพียงไร เมื่อมีผู้ร้องทุกข์ คนใดที่ต้องการพิสูจน์ในเรื่องนี้ เพียงแต่เอาตัวบทกฎหมาย นั้น ๆ มาให้ศาลดูรู้เห็นเท่านั้นก็เป็นการเพียงพอแล้ว ประโยชน์นี้มีความสำคัญมากสำหรับ กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล เพราะอาจใช้กฎหมายต่างประเทศบังคับในเรื่องนี้ ได้บ่อย ๆ และเป็นกฎหมายซึ่งศาลไม่ค่อยรู้จัก ส่วนจารีตประเพณีนั้นไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาล เห็นเป็นตัวเป็นตนได้เลย

จริงอยู่ กฎหมายลายลักษณ์อักษรอาจมีข้อบกพร่องอยู่บ้างในข้อที่ว่าเป็นสิ่งตายตัว ไม่อาจเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างรวดเร็วตามขนบธรรมเนียมประเพณีศีลธรรม ศาสนา การ ทำมาหากินของพลเมือง กฎหมายลายลักษณ์อักษรมักจะเดินล่าหลังเสมอ แต่อาจขจัดข้อ บกพร่องนี้เสียได้โดยจัดให้มีการรื้อร่างกฎหมาย ซึ่งสามารถทำงานได้รวดเร็วในการ เปลี่ยนแปลงบทกฎหมายนั้น ๆ เสียให้ทันตามกาลเวลา

ดังนั้น สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ เกือบทุกประเทศในขณะนี้พากันละทิ้งจารีต ประเพณี หันมาใช้หลักกฎหมายอันเป็นลายลักษณ์อักษรแทน เพราะสะดวกและแน่นอนกว่า และเกือบทุกประเทศในโลกได้พิมพ์โฆษณาตัวบทกฎหมายส่วนมากที่ใช้อยู่ แม้แต่ในประเทศ อังกฤษหรือประเทศที่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ หรือประเทศที่ได้รับอิทธิพลของกฎหมาย อังกฤษเอง ซึ่งใช้กฎหมายจารีตประเพณีเป็นหลัก ก็ยังได้มีพระราชบัญญัติในลักษณะสำคัญ ๆ ของกฎหมายพิมพ์ออกมาใช้แล้วเช่นกัน

## บทที่ 2

# กฎเกณฑ์ทางกฎหมาย (La Règle de Droit) ที่มาของกฎเกณฑ์ (Origine des Ordres Juridiques)

## ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับกฎเกณฑ์ของกฎหมาย

อำนาจเป็นชนวนตัวสำคัญที่ทำให้เกิดกฎเกณฑ์และข้อบังคับทางกฎหมายขึ้นมา มนุษย์ที่ปราศจากซึ่งอำนาจแล้วไม่สามารถที่จะสร้างกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ทางกฎหมาย มาใช้กับมนุษย์ด้วยกันเองได้เลย เพราะมนุษย์ที่มีทุกสิ่งทุกอย่างเท่ากันแล้วย่อมมีสิทธิที่จะใช้อำนาจได้เท่า ๆ กัน แต่การใช้อำนาจไม่เท่ากัน บางคนใช้อำนาจมากและมีผู้สนับสนุนการใช้อำนาจนั้นก็สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้ที่ใช้อำนาจน้อยหรือไม่ใช้เลย ในการสร้างอำนาจของตนในการกำหนดกฎเกณฑ์หรือกำหนดข้อบังคับเพื่อนำไปใช้กับคนที่ใช้อำนาจน้อยหรือไม่ยอมใช้อำนาจนั้นเลยให้ประพฤติดุปฏิบัติตาม ตราบเท่าที่เขายังมีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น ๆ อยู่ กฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นก็ยังคงมีพอใช้บังคับได้ตลอดไป แต่หากวันใดอำนาจของเขาหมดไปหรือลดน้อยถอยลงไป ก็จะมีกฎเกณฑ์และข้อบังคับใหม่ขึ้นมาจากคนอื่นที่มีอำนาจยิ่งกว่ามากำหนดใช้กับเขาต่อไปเป็นวัฏจักร

กฎหมายเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งอยู่ในระหว่างการแสดงออกทางภาษาต่าง ๆ ถ้ามองลงไปให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นอำนาจแฝงอยู่ด้วยเสมอ

อำนาจนำมาซึ่งข้อกำหนด 2 ข้อ คือ

1. อำนาจที่กำหนดการแสดงออกโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะพบได้ในความยุติธรรม ศาสนา และศีลธรรม ซึ่งเป็นจุดนำมาให้เกิดเป็นกฎหมายขึ้นอย่างแท้จริง

2. ความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับกฎหมายซึ่งเรารู้จักกันเป็นอย่างดีในทุกวันนี้ว่าภาษา มีกฎหมาย 2 ระบบในโลกปัจจุบันเช่นเดียวกับมีภาษา 2 รูปแบบ คือ ภาษาเขียนและภาษาพูด ส่วนกฎหมายนั้นเกิดมาจากกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรรูปแบบหนึ่ง และกฎหมายซึ่งเกิดมาจากการพูดหรือการบอกเล่าจากจารีตประเพณีท้องถิ่นหรือคำตัดสินของศาลโดยการประกาศให้ประชาชนได้รู้โดยปากเปล่าอีกทางหนึ่ง

หากพิจารณากันโดยตื้นแต่แล้วจะเห็นว่าข้อกำหนดในข้อ ก. มีบางสิ่งบางอย่างคัดค้านกับความสืดยอดของข้อกำหนดในข้อ ข. เช่น วัฒนธรรมวรรณคดีที่เป็นการพูดปากเปล่าหรือเป็นเรื่องบอกเล่ากันมา นำไปสู่จุดรวมเช่นเดียวกับวรรณคดีหรือข้อเขียนทางกฎหมายที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในช่วงดังกล่าวนี้จะมองเห็นแนวความคิดของผู้เขียนในขณะนั้นอย่างชัดเจนถึงความไม่เป็นอิสระของวัตถุประสงค์ของอำนาจ เพราะมนุษย์ทุกคนยังพอใจที่จะเลือกเอาความมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่นเอาไว้ก่อนนั้น ดังนั้น งานเขียนทั้งหมดจึงออกมาในรูปแบบของวิทยาศาสตร์และการบันเทิงเริงรมย์เพื่อให้อ่านกันเล่นเท่านั้น

ส่วนงานเขียนทางด้านกฎหมาย เกิดมาจากแรงกดดันของอำนาจเป็นพื้นฐาน ดังนั้นเนื้อหาจึงเป็นเรื่องกำหนดความเป็นอยู่และความประพฤติของมนุษย์โดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงเกิดมาจากกฎเกณฑ์ซึ่งถูกกำหนดโดยอำนาจอีกต่อหนึ่ง ทำให้มีความเกรงขามน่ากลัวอยู่ในตัวเอง อันทำให้ผู้ที่อยู่ใต้กฎหมายต้องปฏิบัติตาม

วิธีการเขียนกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับของเวลาที่เปลี่ยนไปจนเป็นกฎหมายรูปแบบใหม่ ๆ ออกมา เช่น บทบัญญัติในทางเอกชน โดยเฉพาะคำพิพากษาของศาล ซึ่งประกาศปากเปล่าโดยศาลนั้น เป็นผลที่ทำให้เกิดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายทางหนึ่งติดตามมา อันเป็นการพิจารณาจากเรื่องเฉพาะเรื่องไปเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป

และจากการเขียนกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร คำพิพากษาของศาลจากหลักเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีผลบังคับเป็นอย่างมากต่อความประสงค์ของอำนาจ พูดตรง ๆ ก็คือเป็นการประกาศผลของอำนาจนั่นเอง เป็นอำนาจที่แสดงออกมาในรูปที่มีศาลเป็นตัวแทน จึงยากที่จะเข้าผสมผสานเป็นที่มาของกฎหมายที่เป็นรูปแบบหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย

## รูปแบบของอำนาจ

อำนาจแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

### 1. รูปแบบขององค์กรที่มีขอบเขตแน่นอนของอำนาจ (L'organisation Territoriale du Pouvoir)

ได้แก่ การจัดองค์กรที่เป็นรูปของรัฐหรือประเทศ ดังนั้น อำนาจของรัฐหรือขององค์กรนี้จะมีผลอยู่ในขอบเขตของรัฐนั้น ๆ เท่านั้น คือ รัฐมีอำนาจในการปกครองประชาชนตลอดทั่วเขตแดนของรัฐนั้น ๆ รวมทั้งการออกกฎเกณฑ์ คำสั่ง และข้อบังคับ อันเป็นกฎหมายด้วย ก็มีผลใช้ได้เฉพาะในขอบเขตหรือในดินแดนอันเป็นของรัฐหนึ่ง ๆ อันเป็นขอบเขตที่แน่นอนที่ใช้ได้กับประชาชนที่อยู่ในรัฐนั้น ๆ ทั้งหมด นอกจากนี้ อำนาจรัฐยังรวมไปถึงการป้องกันอาณาเขตของรัฐที่จะไม่ให้ใครมารุกราน อันเรียกว่าอำนาจอธิปไตย หากมีการรุกรานเข้ามาในอาณาเขตของรัฐนั้น ๆ แล้ว หัวหน้ารัฐหรือรัฐบาลก็มีสิทธิที่จะใช้อำนาจที่มีอยู่โดยชอบในขอบเขตนั้นตามความเหมาะสมได้

ตัวอย่างอาณาเขตของรัฐ เช่น ประเทศไทย เป็นรัฐ มีอาณาเขตทั้งบนบก ในน้ำ และบนอากาศ

1) ทางบก ถือเอาหลักปักเขตแดนเป็นเส้นกันอาณาเขต โดยทั่วไปจะใช้ภูเขาเป็นหลักกันเขตแดน เช่น ทิวเขาตะนาวศรี เป็นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า เป็นต้น โดยถือสันเขาตามแนวยาวเป็นเส้นกันเขตแดน

2) ทางน้ำ ถ้ามีแม่น้ำกันเขตก็ถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเส้นกัน เช่น แม่น้ำโขงกันเขตแดนระหว่างไทยกับลาวและเขมร เป็นต้น

หากเป็นทะเล ก็นับระยะห่างจากฝั่งทะเลออกไป 12 ไมล์ทะเล เป็นอาณาเขตของประเทศไทย

3) ทางอากาศ เป็นแนวตรงขึ้นไปจากอาณาเขตทางบกและทางน้ำที่กล่าวแล้ว แต่เป็นระยะสูงเท่าใดไม่อาจจะวัดกันได้นั่นเอง ในขณะที่ถือเอาระยะที่เรดาร์จับถึงเป็นอาณาเขต

ดังนั้น หากมีการล่วงล้ำเข้ามาโดยไม่ได้รับอนุญาต อำนาจอรัฐก็มีผลใช้ในอาณาเขตของรัฐนั้น ๆ ทันที เพื่อป้องกันรัฐนั้น ๆ ให้มีความเป็นอิสระนั่นเอง ในทางกลับกัน หากป้องกันอาณาเขตนั้นไว้ไม่ได้ อำนาจอรัฐก็อาจลดน้อยถอยลงหรืออาจสูญสิ้นไป เช่น รัฐหรือประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ เป็นต้น

## 2. องค์กรที่มีอาณาเขตไม่แน่นอนของอำนาจ (Les Pouvoirs Organisés Non Territoriaux)

องค์กรของอำนาจในรูปนี้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศต่อประเทศเพื่อวางระเบียบระหว่างกันในการการเมือง เศรษฐกิจ การค้า การศึกษา และทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ข้อตกลงเหล่านี้เรียกว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศ เช่น การทำสนธิสัญญากำหนดเขตแดนของแต่ละประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกัน เพื่อแบ่งแยกอาณาเขตของตนออกเป็นแต่ละฝ่าย สนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างประเทศ สนธิสัญญารับรู้ความเป็นกลางของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือสัญญาเกี่ยวกับการเรียกเก็บภาษีอากรของศุลกากรในการผ่านเข้าออกประเทศ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ ได้แก่ อาทิเช่น UN (United Nations) หรือ UNO เดิมนี้เอง UNESCO (United Nations Educations, Scientifics and Cultural Organizations), SEATO (South East Asia Treaties Organizations) เป็นต้น

หมายเหตุ สำหรับประเทศไทยแล้ว สนธิสัญญาระหว่างประเทศเป็นสัญญาระหว่างประเทศซึ่งเดิมเรียกว่า บัญญัติทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ สนธิสัญญานี้ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะทำสัญญากับนานาประเทศ แต่สนธิสัญญาที่ประเทศไทยทำกับต่างประเทศนี้ไม่ใช่กฎหมาย เว้นแต่จะได้รับความเห็นชอบจาก

สภาและพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศเป็น พ.ร.บ. เพื่อให้ทรงเป็นไปตามสัญญา สนธิสัญญาดังกล่าวจึงจะกลายเป็นสัญญา

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า สนธิสัญญาเป็นเพียงข้อตกลงที่มีระหว่างประเทศหนึ่งต่อประเทศอื่น ๆ ระหว่างกันเท่านั้น ดังนั้น การปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่นั้นไม่อาจบังคับได้ เพราะสนธิสัญญาไม่มีสภาพบังคับ และขาดอำนาจที่จะใช้บังคับอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าจะมีองค์กรต่าง ๆ ดังกล่าวของสนธิสัญญาระหว่างประเทศทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันหากมีการละเมิดข้อตกลงเกิดขึ้นก็ตาม ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการละเมิดข้อตกลงกันเป็นประจำในทุก ๆ ด้านในปัจจุบัน และองค์กรเหล่านี้ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ เพราะขาดอำนาจในการบังคับดังกล่าว

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปัญหาของการจัดองค์กรดังกล่าวก็คือขาดอำนาจที่จะใช้บังคับอย่างแท้จริง ดังนั้น ขอบเขตของอำนาจซึ่งขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามข้อตกลงของประเทศที่มีต่อกันจึงเป็นขอบเขตที่แน่นอนไม่ได้ เพราะขาดอำนาจบังคับประเทศเหล่านั้นได้นั่นเอง

### 3. อำนาจที่ไม่มีการจัดเป็นองค์กร (Les Pouvoirs Inorganisés)

อาทิเช่น เจ้าของสถานที่ของสนามกีฬาที่มีสิทธิที่จะออกกฎข้อบังคับใช้กับผู้ที่อยู่ในสนามกีฬาได้ ซึ่งอำนาจรัฐก็ยอมรับอำนาจในการออกกฎของบุคคลดังกล่าวนั้น ข้อที่แตกต่างกับอำนาจรัฐก็คือ อำนาจที่ไม่มีการจัดเป็นองค์กรสามารถใช้กับบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะเท่านั้น เช่น กฎของเจ้าของสนามกีฬาข้างต้นก็ใช้บังคับได้กับบุคคลทุกคนที่อยู่ในสนามกีฬานั้น ๆ ได้ ในทางตรงกันข้าม คนอื่นที่ไม่ได้อยู่ในสนามกีฬาก็ไม่ถูกบังคับโดยกฎเกณฑ์นั้น แต่อย่างไรก็ดี จะต้องเคารพและอยู่ในขอบเขตของอำนาจรัฐเสมอ

จะเห็นได้ว่าไม่จำเป็นเสมอไปที่จะมีการจัดองค์กรของอำนาจขึ้นเพื่อให้เป็นที่มาของกฎหมาย

จากที่ได้กล่าวถึงรูปแบบต่าง ๆ ของอำนาจดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฎหมายเกิดมาจากกฎเกณฑ์ ซึ่งในกฎเกณฑ์ กฎหมายนั้น ๆ จะมีอำนาจบังคับแผ่อยู่ กฎเกณฑ์ของกฎหมายใดก็ตาม ถ้าไม่มีอำนาจบังคับแล้ว กฎหมายนั้น ๆ ก็ไม่มีผลใด ๆ ต่อผู้ใช้

ตัวอย่างเช่น บุคคลกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเข้าตามกฎเกณฑ์ของลักษณะความผิดนั้น ๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ว่าเป็นความผิด แต่ไม่กำหนดบทลงโทษไว้ บุคคลนั้นก็ไม่มีโทษ ซึ่งความเกรงกลัวหรือความเข็ดหลาบก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะไม่มีอำนาจบังคับบุคคลนั้น ๆ นั้นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า อำนาจกับกฎหมายจะต้องมีความสัมพันธ์ควบคู่กันไป เพราะกฎหมายที่ปราศจากอำนาจก็เปรียบเสมือนบุคคลที่กระทำความผิดแล้วไม่มีโทษดังกล่าวข้างต้น

อันจะพบได้ว่าการมีอำนาจบังคับทำให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ มีผลใช้บังคับให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามได้โดยไม่มีข้อโต้แย้งนั่นเอง

### **ส่วนประกอบของกฎเกณฑ์ (Les Eléments Constitutifs de la Norme Juridique)**

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดและเห็นได้ชัดเจนที่สุดของกฎหมาย ได้แก่ ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ของกฎหมาย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มนุษย์ทั้งชายและหญิงต้องประพฤติปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

- (1) คู่สมรสจะต้องซื่อตรงต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- (2) ผู้ที่ฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา ก็จะถูกลงโทษให้ตายตกไปตามกัน
- (3) ผู้ใดกระทำความผิดโดยการทำละเมิดหรือทำความเสียหายให้เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น

ก็ถูกบังคับให้ใช้ค่าเสียหาย หรือซ่อมแซมทรัพย์สินนั้น ๆ ให้กับเขา

คำว่า รูปแบบ ข้อกำหนด ข้อบังคับ คำเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากฎเกณฑ์ของกฎหมายเป็นการกำหนดให้มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตอย่างไร มนุษย์ต้องการเคารพต่อกฎเกณฑ์อย่างไร ซึ่งกฎเกณฑ์ของกฎหมายจะเป็นผู้บอกให้เราต้องทำอะไรหรือละเว้นการกระทำอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการเคารพต่อกฎเกณฑ์

กฎเกณฑ์ของกฎหมายโดยทั่วไปแยกออกได้เป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ

ก. ข้อสมมุติฐานของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีกฎเกณฑ์ใช้บังคับ

ข. ผลทางกฎหมายซึ่งเป็นข้อตัดสินในเรื่องความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามข้อสมมุติฐานดังกล่าว

ข้อตัดสินดังกล่าวรวมไปถึงการตัดสินลงโทษตามกฎหมายอาญาด้วย

จากตัวอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น เป็นการสอดคล้องกับข้อสมมุติฐาน 3 ข้อ คือ ความเท่าเทียมกันของสามี-ภรรยา, ผลที่ได้รับจากการฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา, และผลเกี่ยวพันระหว่างการทำละเมิดและการก่อให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่น

### **วิธีการของกฎหมาย (Les Méthodes du Droit)**

#### **1. การกำหนดกฎเกณฑ์ในทางกฎหมาย (Normativisme de Droit)**

กฎหมายจะกำหนดกฎเกณฑ์ซึ่งวางไว้ล่วงหน้าโดยองค์กรที่มีอำนาจ เช่น กฎหมายจะถูกกำหนดขึ้นโดยองค์กรของรัฐ และถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความประสงค์ทั่วไปของมหาชน

อย่างไรก็ดี ได้มีลัทธิหนึ่งเรียกว่าลัทธิ réaliste หรือ realist ซึ่งมีที่มาจากลูกขุนของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะ Holm ได้กล่าวไว้ว่า ในกรณีที่มีเหตุการณ์ต่างไปจากที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมาย ก็ควรที่จะให้ศาลเป็นผู้ตัดสินเอง ในกรณีนี้ การตัดสินของศาลจะกลายเป็นกฎเกณฑ์ต่อไปเมื่อมีกรณีคล้ายคลึงกันเกิดขึ้นในอนาคต

จากคำกล่าวของ Holm ข้างต้นพิจารณาได้ว่า ในกรณีที่มีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น และไม่มียกกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติเกี่ยวแก่กรณีนั้น ๆ ไว้ ซึ่งเรียกว่าเป็นช่องว่างแห่งกฎหมาย (Gap in the law) ก็ควรจะให้ศาลใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาตีความเอง โดยอาจจะนำเอาจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้พิจารณากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ว่ามีจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นนั้น ๆ กำหนดเกี่ยวแก่เรื่องที่เกิดขึ้นนั้นไว้บ้างหรือไม่ หากไม่มี อาจนำเอาบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างอื่นมาใช้พิจารณา หากหาไม่พบอีก ศาลอาจนำเอาบทกฎหมายทั่วไปหลาย ๆ บทที่บัญญัติในเรื่องที่คล้ายคลึงกับกรณีที่เกิดขึ้นมาพิจารณา ก็จะเห็นเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายว่า หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นก็ให้ใช้หลักบทกฎหมายทั่วไปนั้นบังคับเป็นทำนองเดียวกัน\*

ดังนั้น คำพิพากษาของศาลที่ตัดสินคดีในเรื่องนี้ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ต่อไป อันจะใช้บังคับกับเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายบัญญัติไว้

## 2. การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นรูปแบบ (Formalisme)

อาทิเช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ จะต้องเกิดขึ้นจากองค์กรหนึ่งองค์กรใด โดยมีจุดประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดเป็นข้อกำหนดหรือเงื่อนไขที่เป็นรูปแบบทั้งสิ้น

## 3. ข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล (L' Individualisme)

เป็นข้อกำหนดที่มีอยู่เฉพาะกับบุคคลเท่านั้น สิ่งอื่นที่มีใช้บุคคลหรือไม่นับว่าเป็นบุคคล ก็ไม่มีสิทธิที่จะกระทำได้ เช่น ความสามารถในการทำสัญญาต่าง ๆ หรืออำนาจในการโอนทรัพย์สินให้กับทายาทของตน เป็นต้น

## 4. กฎเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผล (Rationalism)

กฎเกณฑ์ที่จะเป็นกฎหมายได้นั้นจะต้องมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผล หากกฎหมายไม่มีลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็จะขาดความเชื่อถือจากประชาชน และจะไม่มีใครประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้น ความเป็นเหตุเป็นผลของกฎเกณฑ์ซึ่งกำหนดเป็นกฎหมายจึงเป็นส่วนสำคัญของกฎหมายทุกประเภท

## การกำหนดข้อบังคับ (Contrainte) และกำหนดบทลงโทษ

โดยหลักทั่วไปแล้ว กฎหมายจะต้องมีลักษณะเป็นข้อบังคับ จากทฤษฎีเยอรมันของ Rechtstaat, Kelsen ได้กล่าวไว้ในหนังสือทฤษฎีบริสุทธิ์ของกฎหมาย (Theorie pure de droit) ตอนหนึ่งว่า “ควรปฏิเสธคำนิยามใด ๆ ของกฎหมายที่ไม่มีลักษณะเป็นข้อบังคับ”\*\*

---

\*ตามหลักกฎหมายไทย มีหลักในเรื่องนี้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 แห่ง ป.พ.พ.

\*\*H. Kelsen; Theorie pure de droit, trad. Fr. de Le 2<sup>e</sup> ed. Pur ch. Eisenmann, Paris 1962, p. 73.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คำนิยามโดยทั่วไปของกฎหมายจะเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับของผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐที่กำหนดความสัมพันธ์ของประชาชนในรัฐให้ประพฤติปฏิบัติตาม ถ้าฝ่าฝืน ก็มีความผิดและถูกลงโทษ

ข้อบังคับเป็นอำนาจชนิดหนึ่งซึ่งกำหนดให้ประชาชนในรัฐกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด ในกรณีให้กระทำการ เช่น ผู้มีเงินได้ต้องเสียภาษีให้รัฐบาล หรือชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ต้องไปรับการเกณฑ์ทหาร ในกรณีที่ห้ามมิให้กระทำการ เช่น ห้ามทำร้ายผู้อื่น หรือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยเขาไม่อนุญาต เป็นต้น ซึ่งหากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามข้อบังคับที่กำหนดไว้ข้างต้น ก็จะถูกลงโทษตามกฎหมายนั้น ๆ ทั้งนี้ ซึ่งการลงโทษมีทั้งในทางแพ่งและทางอาญา ในทางแพ่ง ได้แก่ การถูกบังคับให้ใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ถูกละเมิด เช่น ขับรถชนรั้วบ้านเขาพัง ก็ต้องซ่อมรั้วให้เขาหรือใช้ค่าซ่อมรั้วให้เขา เป็นต้น ในทางอาญา ได้แก่ การลงโทษอาชญากรรมของผู้ทำละเมิดนั้นเลยทีเดียว มีตั้งแต่โทษหนักที่สุดคือประหารชีวิต ไปจนถึงโทษที่เบาที่สุดคือริบทรัพย์สิน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าข้อบังคับซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกฎหมายที่จะต้องมี กฎหมายใดปราศจากข้อบังคับแล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความหมาย เพราะไม่มีข้อที่บ่งหรือระบุให้บุคคลกระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามกฎหมายไว้ ซึ่งทุกคนจะกระทำการใด ๆ ก็ได้โดยไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายแต่อย่างใดนั่นเอง การมีลักษณะเฉพาะบุคคลของกฎหมายก็ถือได้ว่าเป็นข้อบังคับอย่างหนึ่ง

ตัวอย่างเช่น การที่เราจะไปหยิบฉวยทรัพย์สินของคนอื่น เราก็จะถูกลงโทษฐานลักทรัพย์ เป็นต้น

ส่วนในเรื่องโทษในทางกฎหมาย โดยที่โทษในทางกฎหมายเป็นสภาพบังคับอย่างหนึ่งของกฎหมายที่เกิดตามมาจากการไม่ประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมายข้างต้น จึงเกิดมีผลขึ้นกับผู้ฝ่าฝืนในทางอาญา ก็คือการลงโทษนั่นเอง อาจบังคับเอากับเนื้อตัวผู้นั้นเลย หรือบังคับเอากับทรัพย์สินของเขา ส่วนในทางแพ่งนั้นเป็นการบังคับให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่กันเท่านั้น

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 ของไทย กล่าวถึงเรื่องโทษไว้ว่า “บุคคลจักต้องรับผิดชอบในทางอาญาต่อเมื่อกระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

จากมาตรา 2 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บุคคลจักต้องรับโทษก็ต่อเมื่อได้กระทำการอันมีกฎหมายได้บัญญัติอยู่ ในขณะที่กระทำการนั้นบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด และ

กำหนดบทลงโทษไว้ในบทกฎหมายนั้น ๆ ด้วย หากบทกฎหมายใดบัญญัติแต่ความผิดไว้เฉย ๆ แต่ไม่ได้บัญญัติถึงเรื่องโทษไว้ บุคคลนั้นก็มีความผิดแต่ไม่ต้องได้รับโทษ ซึ่งก็เหมือนกับไม่มี ประโยชน์ หรือมีผลอะไรเกิดขึ้นต่อการมีกฎหมาย ดังนั้น การกำหนดโทษทางกฎหมายจึงมีความสำคัญในการที่จะทำให้ผู้ที่ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมายกลัวเกรงในบทกำหนดโทษ จึงไม่กล้าที่จะกระทำความผิดตามที่กฎหมายกำหนด บ้านเมืองก็สงบสุข

โดยเฉพาะบทกำหนดโทษที่จะลงกับผู้กระทำความผิดนั้น จะต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้สำหรับ ความผิดฐานนั้น ๆ ตามกฎหมายนั้นเท่านั้น ไม่ใช่เอาโทษที่บัญญัติไว้ในความผิดฐานอื่นมาลง แทน

ตัวอย่างเช่น จำเลยถูกต้องหาว่ากระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ซึ่งการกระทำความผิด ฐานลักทรัพย์ กฎหมายกำหนดไว้ให้ลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี แต่ศาลกลับไปเอาโทษที่กำหนด ไว้ในบทบัญญัติฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาซึ่งมีอัตราโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุก ตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี มาลงแก่จำเลยแทนเช่นนี้ไม่ได้

หรือเอาโทษซึ่งกำหนดไว้ในบทกฎหมายอื่นมาลงแทนก็ไม่ได้เช่นกัน

ตัวอย่างเช่น บุคคลหนึ่งกระทำความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ผู้อื่น ซึ่งเป็นความผิดตาม ประมวลกฎหมายอาญา อันมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี แต่ศาลไปเอาโทษของความผิดฐานมียา เสพติดให้โทษไว้ในครอบครอง ซึ่งกำหนดบทลงโทษไว้ใน พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษมาลง เป็นโทษในความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์เช่นนี้ไม่ได้เช่นกัน

### บทที่ 3

## ลักษณะของกฎหมาย (Les Catégories du Droit)

จากที่ได้กล่าวถึงกฎเกณฑ์ของกฎหมาย (Règle de droit) จากบทที่แล้วจะเห็นได้ว่า ข้อกำหนดหรือข้อบังคับของกฎหมายนั้นเป็นตัวจักรสำคัญในการทำให้กฎหมายมีความเป็นเอกลักษณ์ที่มีอำนาจแผ่อยู่ในตัวเอง อันทำให้กฎหมายนั้น ๆ ยืนยงมีความศักดิ์สิทธิ์และมีผลใช้บังคับประชาชนในรัฐให้ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างน่านับถือศรัทธา ทั้งนี้ทั้งนั้นมิใช่จะมาจากอำนาจผลักดันของกฎหมายแต่เพียงด้านเดียว หากแต่ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในรัฐนั้น ๆ ต้องการที่จะผดุงความเป็นธรรมในสังคม ความมีสันติ และต้องการที่จะเห็นความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน อันจะบังเกิดขึ้นในประเทศของตนประกอบกันด้วย ซึ่งทำให้รัฐร่างกฎหมายใช้บังคับกับประชาชนในรัฐของตนได้โดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ ขัดขวาง อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐนั้นจะนำประเทศไปสู่ความสงบสุขและสันติธรรมบรรลุผลตามเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงลักษณะอันสำคัญในตัวบทกฎหมาย อันเป็นเหตุให้ประชาชนต้องยอมรับและปฏิบัติตามได้นั้น เราควรจะทราบถึงความหมายของกฎหมายเสียก่อนว่า กฎหมายคืออะไร

### กฎหมายคืออะไร

คำว่า กฎหมาย ที่จะกล่าวนี้ หมายรวมถึงทั้งกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Civil Law) อันเป็นกฎหมายที่ตราขึ้น หรือบัญญัติขึ้นโดยการร่างเป็นกฎหมายโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายของประเทศ ในนามของรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ที่ร่างขึ้นเพื่อใช้บังคับกับประชาชนในรัฐของตน และกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจเป็นการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ แต่อยู่ในรูปแบบของ Common Law หรือ Case Law คือ เป็นรูปกฎหมายที่เกิดมาจากคำพิพากษาของศาลก่อน แล้วจึงนำเอาไปเป็นแบบอย่างในการวินิจฉัยกับคดีอย่างเดียวกัน แต่เกิดกับคู่กรณีต่างรายกันอันเกิดขึ้นในภายหลัง อันกลายเป็นหลักบังคับของกฎหมายในเรื่องนั้น ๆ ต่อไป หรือกฎหมายในรูปแบบที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า กฎหมายจารีตประเพณีนั่นเอง

กฎหมายคืออะไร มีนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าฟังพอจะลำดับได้โดยสังเขปดังนี้

ในสมัยกรีกโบราณ มีนักปรัชญาเมธีท่านหนึ่งชื่อ Demosthenes ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการในความหมายของกฎหมายซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ยุคด้วยกัน คือ

1. ยุคที่ 1 เริ่มของมนุษย์จะมีการกล่าวอ้างกันอยู่เสมอว่า

กฎหมาย คือ คำสั่งของพระผู้เป็นเจ้า บัญชาหรือประทานลงมาให้แก่มวลมนุษย์ในโลก เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในโลกจะต้องเคารพกฎหมาย ซึ่งหลักของกฎหมายในยุคนี้ แสดงให้เห็นว่ามีการอ้างเอาพระผู้เป็นเจ้าที่มนุษย์เคารพนับถือขึ้นเพื่อให้ประชาชนเกรงกลัว เพราะในยุคนั้นยังไม่มีรัฐหรือประเทศเกิดขึ้น มนุษย์อยู่กันในรูปแบบของเผ่า หมู่ หรือเมืองเท่านั้น

2. ยุคที่ 2 มนุษย์อ้างว่า

“กฎหมาย คือ จารีตประเพณี (Custom) อันเป็นมรดกตกทอดที่สร้างขึ้นโดยผู้รู้ในสังคม เพื่อให้มนุษย์เชื่อฟังและปฏิบัติตาม”

ซึ่งจารีตประเพณีที่กล่าวนี้รวมทั้งจารีตประเพณีที่เป็นคำพิพากษา (Unwritten Custom) และจารีตประเพณีที่รวบรวมเป็นหมวดหมู่หรือเป็นลายลักษณ์อักษร (Written Custom)

หมายเหตุ สำหรับรูป Written Custom นี้มีปรากฏตัวอย่างในกฎหมายโรมันแล้ว เช่น กฎหมายสิบสองโต๊ะ (The Law of the XII Tables) และประมวลกฎหมาย Justinian (Corpus Juris civilis) ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยของกษัตริย์ Justinian ที่ทรงมีชื่อเสียงในการรวบรวมปราชญ์ทางกฎหมายไว้ในรัชสมัยของพระองค์ไว้อย่างมากมาย และกฎหมายที่เป็นรูปลายลักษณ์อักษร (Civil Law) หรือ (Jus-civille) ก็เกิดขึ้นมาในโลกเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระองค์อีกเช่นกัน

3. ยุคที่ 3 เมื่อโลกเจริญขึ้น มีการกล่าวอ้างกันว่า

“กฎหมาย คือ การอนุমানจากการประมวลศีลธรรมที่เป็นอมตะเข้าใจด้วยกัน ดังนั้นคนจึงต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมาย”

4. ในยุคที่ 4 ตามความเห็นของ Demosthenes เห็นว่า

“กฎหมาย คือ สัญญาประชาคม (Social Contact) เมื่อคนในสังคมตกลงจะเคารพกฎหมาย แต่ละคนจะต้องทำตามสัญญาที่ได้ให้ไว้”\*

John Salmond นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงชาวอังกฤษอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงความหมายของกฎหมายไว้ว่า

“กฎหมาย ได้แก่ มวลข้อบังคับอันรับรู้ และบังคับใช้โดยรัฐ และกระทำโดยศาล-ยุติธรรม”

---

\*Sheet คำบรรยายวิชานิติปรัชญา, ดร. รองพล เจริญพันธ์, หน้า 7. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Professeur H.A. Court นักกฎหมายชาวฝรั่งเศส ได้กล่าวไว้ว่า

“กฎหมาย เป็นคำสั่งและข้อห้ามซึ่งมนุษย์จำต้องเคารพในความประพฤติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันต้องมาจากรัฐาธิปัตย์ มีลักษณะทั่วไปใช้บังคับได้เสมอไป และจำต้องปฏิบัติตามด้วย”

สำหรับในประเทศไทยของเรา ได้มีนักกฎหมายผู้มีชื่อเสียงหลายท่านได้ให้ความหมายของกฎหมายไว้ อาทิเช่น

เสด็จในกรม กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์) อันทรงได้ชื่อว่าเป็นพระบิดาแห่งกฎหมายไทย ซึ่งพระองค์ได้ทรงไปศึกษาวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษ และได้ทรงนำเอาหลักกฎหมายของอังกฤษมาใช้สอนด้วยพระองค์เอง ที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งพระองค์ได้ทรงก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก ได้ทรงกล่าวถึงคำว่ากฎหมายไว้ว่า

“กฎหมาย คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินที่มีต่อราษฎรทั้งมวล เมื่อไม่ทำตามแล้ว ตามธรรมดาย่อมต้องได้รับโทษ”

ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“กฎหมาย คือ ข้อบังคับของรัฐ ซึ่งกำหนดความประพฤติของมนุษย์ ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ”

จากหลักของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายทั้งหลายที่ได้ให้ความหมายของกฎหมายไว้อย่างมีเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงพอที่จะนำมาวินิจฉัยและสรุปความหมายของกฎหมายในปัจจุบันได้ดังนี้

“กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับของรัฐ ซึ่งได้บัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดความประพฤติของประชาชน ซึ่งอยู่ในรัฐหรือในประเทศของตน หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ยอมประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะมีผลผิดและต้องถูกลงโทษด้วย”

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากคำจำกัดความของคำว่า “กฎหมาย” ดังกล่าวข้างต้น จึงพอที่จะแยกลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปของกฎหมายได้ดังนี้

1. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่เกิดขึ้นจากรัฐาธิปัตย์
2. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไปกับคนทุกคนที่อยู่ในเขตรัฐหรือในประเทศนั้น ๆ
3. กฎหมายเป็นข้อบังคับที่ใช้ได้เสมอไป
4. กฎหมายเป็นข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตาม
5. กฎหมายต้องมีสภาพบังคับ

## 1. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่เกิดขึ้นจากรัฐาธิปัตย์

คือ มาจากบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดของรัฐหรือของประเทศ โดยใช้อำนาจนิติบัญญัติสร้างกฎหมายขึ้นมาเป็นข้อบังคับแห่งกฎหมาย เรียกว่า เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Codified Law) หรือกฎหมายที่เป็นรูปประมวลกฎหมาย เช่น ประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยความเห็นชอบของรัฐสภา

แต่สำหรับกฎหมายรูป Common Law นั้นไม่จำเป็นต้องบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายของประเทศอังกฤษซึ่งมีลักษณะเป็นข้อกำหนดที่ยอมรับกันมาแต่โบราณที่ศาลยอมรับรู้ให้เป็นหลักกฎหมาย หรือไม่ก็เป็นคำพิพากษาของศาลซึ่งได้กลายมาเป็นหลักของกฎหมาย เพื่อเป็นแบบบังคับกับคดีอย่างเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง ส่วนกฎหมาย Common Law ในปัจจุบัน มีตราหรือบัญญัติออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ถือเป็นกฎหมายเฉพาะเป็นเรื่อง ๆ ไป ส่วนใหญ่ออกมาเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกกฎหมายที่มีอยู่แล้วเท่านั้น

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าบุคคลธรรมดาด้วยตนเองไม่มีอำนาจที่จะออกข้อบังคับสำหรับบุคคลอื่นทั่วไป บริษัท สมาคม ก็มีฐานะเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา จะออกข้อกฎหมายใช้บังคับแก่คนทั่วไปก็ไม่ได้เช่นกัน

จริงอยู่ บริษัทหรือสมาคมมีอำนาจที่จะไล่สมาชิกของตนออกได้ แต่การไล่ออกเป็นเพียงส่วนที่อยู่ในระเบียบข้อตกลงระหว่างกันเท่านั้น หากใช้เป็นข้อบังคับของกฎหมายไม่

สิ่งที่เป็นกฎหมาย คือ ข้อบัญญัติที่รัฐอนุญาตให้บริษัทหรือสมาคมมีข้อบังคับ และวางกำหนดโทษต่อสมาชิกที่ไม่ประพฤติตนตามข้อบังคับ ซึ่งกฎหมายได้ยอมรับและอนุญาตให้ลงโทษได้โดยปริยาย

บทกฎหมายที่รัฐบัญญัติใช้นั้น ถ้านำมาปรับกับคดีที่เห็นได้ชัดแจ้ง ศาลก็จะพิพากษาคดีไปตามนั้น แต่ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น ศาลจะต้องตีความว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้น ๆ มีความหมายเพียงใด ซึ่งในคดีต่อไปศาลก็จะเอาการตีความนั้นเป็นหลัก ฉะนั้น จึงมีผู้กล่าวกันว่า ศาลเองก็อาจมีทางบัญญัติกฎหมายได้เหมือนกัน แต่กรณีนี้ควรจะเป็นของประเทศที่ใช้กฎหมาย Common Law มากกว่า

อนึ่ง ฝ่ายนิติบัญญัติอาจมอบอำนาจให้ฝ่ายบริหารออกกฎหมายได้เช่นกัน เช่น พระราชกฤษฎีกา หรือกฎกระทรวง ซึ่งนับได้ว่าเป็นกฎหมายเช่นกัน

## 2. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไปกับทุกคนที่อยู่ในรัฐหรือในประเทศนั้น ๆ

คือ มิได้ทำขึ้นเพื่อให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดใช้โดยเฉพาะ หรือออกมาเพื่อกิจการอันหนึ่งอันใดโดยเฉพาะ แต่ใช้บังคับแก่บุคคลทั่วไปและทุกสถานที่โดยเสมอภาค

แต่ควรพึงระวังและสังเกตให้ดีกว่า กฎหมายใช้บังคับแก่คนทั่วไปและทุกสถานที่นั้น เป็นแต่เพียงว่าคนทั่วไปอาจจะถูกกฎหมายบังคับให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ เช่น กฎหมายอาญาจะมีผลบังคับได้ก็เฉพาะกับบุคคลที่กระทำผิด และเพื่อประโยชน์สำหรับบุคคลที่ต้องได้รับความเสียหายจากความผิดที่เกิดขึ้นเท่านั้น คนที่เป็นประชาชนทั่วไปที่มีได้กระทำความผิดกฎหมายก็อาจบังคับได้เช่นกัน หรือกฎหมายที่เกี่ยวกับการค้าย่อมใช้กับคนที่ทำการค้าทุกคนไม่มีข้อยกเว้น แต่ผู้อื่นที่มีได้ทำการค้ากฎหมายก็บังคับใช้ไม่ได้

ส่วนคำพิพากษาของศาลก็แตกต่างกับข้อบังคับของกฎหมาย เพราะคำพิพากษาของศาลใช้บังคับกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีที่เกิดขึ้นเฉพาะราย

ตัวอย่างเช่น คน 5 คน ร่วมกันลักทรัพย์ แต่ถูกส่งฟ้องศาลเพียง 1 คน อีก 4 คน ยังจับตัวไม่ได้ ศาลก็ตัดสินลงโทษบังคับไปเฉพาะ 1 คน ในทางกลับกัน คนอีก 4 คนที่หนีไปก็ย่อมจะถูกกฎหมายบังคับได้อยู่เสมอเพราะมีความผิดแล้ว เป็นต้น

### 3. กฎหมายเป็นข้อบังคับที่ใช้ได้เสมอไป

คือ เมื่อได้มีการประกาศใช้กฎหมายใดแล้ว ต้องใช้กฎหมายนั้นไปจนกว่าจะมีกฎหมายใหม่สำหรับเรื่องเดียวกันนั้นออกมาและให้ยกเลิกกฎหมายเก่าอันนั้นเสีย

หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ข้อบังคับของกฎหมายไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะอยู่ไปได้ตลอดทุกยุคทุกสมัย แต่ข้อบังคับของกฎหมายย่อมใช้แก่การกระทำหรือเหตุการณ์ใด ๆ โดยทั่วไปไม่จำกัด หากมีการกระทำหรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น และเข้าอยู่ในวัตถุประสงค์แห่งข้อบังคับของกฎหมายนั้นแล้ว ย่อมต้องใช้กฎหมายนั้นบังคับได้เสมอจนกว่าจะมีประกาศยกเลิกหรือถูกลบล้างไปโดยกฎหมายใหม่

### 4. กฎหมายเป็นข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตาม

เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดแห่งข้อบังคับของกฎหมายทีเดียว คือ เท่ากับว่าผู้ที่ฝ่าฝืนข้อบัญญัติแห่งข้อบังคับของกฎหมายจำเป็นที่จะต้องถูกบังคับให้ปฏิบัติตาม

อาจเป็นเรื่องให้กระทำการ เช่น เสียภาษี หรือชายต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เป็นต้น หรือเป็นเรื่องให้ละเว้นกระทำการ เช่น ละเว้นในการทำร้ายร่างกาย หรือละเว้นไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปเป็นของตนโดยพลการ เป็นต้น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษในทางอาญา แต่ถ้าฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแพ่งในส่วนที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็ย่อมทำให้การกระทำนั้น ๆ ตกเป็นโมฆะ

แต่ถ้าเป็นกฎหมายประเภทไม่ห้ามเด็ดขาด เช่น กฎหมายแพ่งในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่กรณีอาจตกลงทำนิติกรรมสัญญาให้มี

ผลต่างกับกฎหมายบัญญัติไว้ก็ได้ เช่น เรื่องการชำระหนี้ตาม ม. 325 ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์กล่าวว่า “เมื่อมิได้มีแสดงเจตนาไว้ในข้อคำใช้จ่ายในการชำระหนี้ ท่านว่าฝ่าย ลูกหนี้พึงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย.....” เช่นนี้ คู่กรณีอาจตกลงให้ฝ่ายเจ้าหนี้เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายแทน ก็ได้ เป็นต้น

#### 5. กฎหมายต้องมีสภาพบังคับ (Sanction)

สำหรับในทางอาญานั้น สภาพบังคับมองเห็นชัดเจน เพราะเป็นการบังคับทั้งเนื้อตัว และทรัพย์สินของผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า “โทษ” เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 กล่าวว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญา ต่อเมื่อกระทำการอันกฎหมายที่ใช้ใน ขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

ส่วนสภาพบังคับในทางแพ่งนั้นแตกต่างกับทางอาญา จนบางครั้งเข้าใจผิดคิดว่ากฎหมาย ทางแพ่งไม่มีสภาพบังคับ เช่น

ในเรื่องหนี้ บ่อเกิดแห่งหนี้ อาจเกิดโดยความสมัครใจ หรือไม่สมัครใจของคู่กรณีก็ได้ เมื่อเกิดสิทธิเรียกร้องในหนี้ขึ้นแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือกฎหมายส่วนแพ่งมีหลักว่า กรณีใดจะบังคับ ชำระหนี้ได้โดยวิธีใด

กล่าวคือ ในกรณีที่จะต้องบังคับเอากับทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้มีอำนาจที่จะยึดหรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ ซึ่งอาจมีการขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้นเพื่อเอาเงินมาชำระหนี้ ในกรณีที่เจ้าหนี้ไม่บังคับเอากับทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่เป็นกรณีที่บังคับเอากับตัวลูกหนี้ ให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ ถ้าลูกหนี้ตามคำพิพากษานั้นฝ่าฝืน ไม่ทำตามคำพิพากษา หรือคำสั่งศาล และปรากฏว่าไม่มีวิธีบังคับอย่างใดที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะพึงใช้บังคับได้ เจ้าหนี้นั้นชอบที่จะยื่นคำขอฝ่ายเดียวโดยทำเป็นคำร้องต่อศาล ขอให้ศาลมีคำสั่งจับกุมและกักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาซึ่งจงใจหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามหมายบังคับคดีซึ่งออกบังคับเอากับตนได้

ฉะนั้น เราอาจสรุปได้ว่าลักษณะของการบังคับตามกฎหมายแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. บังคับเอากับตัวบุคคลที่ฝ่าฝืนกฎหมายให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ
2. บังคับเอากับทรัพย์สิน

สภาพบังคับในทางอาญาคือ “โทษ” นั่นเอง เช่น โทษประหารชีวิต จำคุก ปรับ กักขัง หรือริบทรัพย์สิน ส่วนความผิดในทางแพ่ง เช่น การบังคับให้ชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนต่อกัน เป็นต้น

ถ้ากฎหมายบัญญัติว่า การกระทำใดเป็นความผิด แต่ไม่ได้บัญญัติโทษไว้ด้วย กฎหมายนั้นก็เท่ากับไม่มีผลบังคับ คือ เป็นโมฆะ นั่นเอง

จากที่ได้กล่าวมานี้เป็นลักษณะที่สำคัญ ๆ ของกฎหมายโดยทั่ว ๆ ไป แต่ความจริงแล้วกฎหมายต่าง ๆ อาจแบ่งแยกออกได้เป็น 2 ชนิด คือ

1. กฎหมายตามเนื้อความ
2. กฎหมายตามแบบพิธี

### 1. กฎหมายตามเนื้อความหรือกฎหมายแท้ ๆ

คือ “ข้อบังคับของรัฐซึ่งกำหนดความประพฤติของมนุษย์ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ก็จะมีผลความผิดและถูกลงโทษ”

ฉะนั้น ลักษณะที่สำคัญของกฎหมายตามเนื้อความมีดังนี้

(1) ต้องเป็นข้อบังคับ คือ การบังคับหรือระบุให้กระทำหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

(2) ข้อบังคับนั้นต้องเป็นข้อบังคับของรัฐ ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง รัฐ คือ ที่ที่มีประชาชนรวมกันอยู่ในอาณาเขตอันใดอันหนึ่งภายใต้อำนาจอธิปไตยของตนเอง

ฉะนั้น ส่วนประกอบของรัฐ คือ

- ก. มีประชาชน
- ข. มีอาณาเขต
- ค. มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง

เช่น ประเทศไทย เป็นรัฐ เพราะมีทั้งประชาชน, อาณาเขต, และมีอำนาจอธิปไตยของตนเอง

ในทำนองกลับกัน เกาะ “ตาฮิติ” หาเป็นรัฐไม่ เพราะมีประชาชน มีอาณาเขต แต่อำนาจอธิปไตยไม่มี เพราะอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของฝรั่งเศสอยู่ เป็นต้น

(3) ข้อบังคับต้องกำหนดความประพฤติ คือ รวมไปถึงการกระทำหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดที่ต้องอาศัยร่างกายเคลื่อนไหว ลำพังความนึกคิด หรือด้านจิตใจด้านเดียว กฎหมายไม่เอาโทษ เช่น คิดจะฆ่าเรานางสาวตี๋มีคนข้างบ้าน เช่นนี้ยังไม่มีโทษ หรือการกระทำอย่างเดียวกันอาจมีโทษหนักเบาต่างกัน แล้วแต่จิตใจของผู้กระทำก็ได้

ตัวอย่างเช่น ตบหน้านายกรัฐมนตรีที่บ้านโดยสาเหตุส่วนตัวย่อมเป็นความผิดลหุโทษ แต่ถ้าตบหน้าเพื่อที่จะปฏิวัติรัฐประหารเช่นนี้ถ้าทำไม่สำเร็จก็มีโทษถึงประหารชีวิต เป็นต้น

(4) ข้อบังคับนั้นต้องกำหนดความประพฤติของมนุษย์เท่านั้น ถ้าเป็นสัตว์กระทำให้มนุษย์เสียหาย กฎหมายไม่ลงโทษสัตว์ แต่อาจลงโทษมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของสัตว์นั้น

ตัวอย่างเช่น สุนัขบ้านนายอ้วนออกไปกัดนางส้มเกลี้ยงหน้าบ้านเช่นนี้ นายอ้วนมีความผิดฐานประมาท ปล่อยปละละเลยสัตว์ดุร้ายให้ไปทำร้ายผู้อื่น เป็นต้น

(5) ข้อบังคับนั้นถ้าฝ่าฝืนจะต้องมีความผิดหรือถูกลงโทษ ซึ่งเราเรียกว่าเป็นสภาพบังคับของกฎหมาย (Sanction) ซึ่งในทางอาญา สภาพบังคับก็คือ โทษต่าง ๆ หรือริบทรัพย์สิ้น เป็นต้น ส่วนในทางแพ่งก็ได้แก่การชดเชยค่าเสียหายหรือใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่กัน

นอกจากกฎหมายตามเนื้อความดังกล่าวแล้ว ยังมีข้อบังคับที่คล้ายคลึงกับกฎหมายตามเนื้อความอีก 3 อย่าง คือ

- (1) ศาสนา
- (2) ศีลธรรม
- (3) จารีตประเพณี

ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้ดังนี้

#### (1) กฎหมายกับศาสนา

ศาสนา คือ กฎข้อบังคับที่ผู้นำของศาสนาต่าง ๆ กำหนดขึ้นไว้ เพื่อให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติแต่ความดี ฉะนั้น ข้อที่เหมือนกันของกฎหมายกับศาสนา คือ ทั้งศาสนาและกฎหมายต่างก็กำหนดความประพฤติของมนุษย์ และถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะกลายเป็นคนชั่วหรือได้รับผลร้ายตามมา

ข้อแตกต่างกันระหว่างกฎหมายกับศาสนา คือ ในทางกฎหมายนั้น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะมีสภาพบังคับ (Sanction) เกิดขึ้นทันที เช่น ฆ่าคนตาย ก็จะถูกจำคุกตลอดชีวิต เป็นต้น

ส่วนทางด้านศาสนา สภาพบังคับหรือผลที่จะเกิดตามมานั้นอยู่ที่ชาติหน้าหรือภพหน้า ไม่ได้เกิดทันทีทันใดเหมือนกฎหมาย ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าคนเราชอบฝ่าฝืนข้อบังคับของศาสนามาก เพราะผลหรือกรรมที่จะตามสนองยังอยู่อีกไกลเหลือเกิน

แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทั้งในทางเป็นมิตรและศัตรู เช่น ศาสนาที่ดีย่อมทำให้รัฐออกกฎหมายที่ดีได้ เพราะประชาชนเคร่งครัดในศาสนา ก็ย่อมจะปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐเป็นอย่างดี หรือกฎหมายคุ้มครองศาสนา เช่น ลงโทษผู้ที่ทำลายการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ในทางเป็นศัตรู เช่น พวกนักบวชอาจใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือให้ประชาชนเป็นปรปักษ์กับกฎหมายได้ หรือกฎหมายอาจออกมาข่มขีศาสนาเมื่อเห็นว่าคำสั่งสอนของศาสนาขัดต่อระบอบการปกครองบ้านเมืองของตน เช่น ประเทศเผด็จการทั้งหลายพยายามที่จะขจัดศาสนาออกไปจากบ้านเมืองของตน เพราะขึ้นปล่อยให้ศาสนาอยู่ต่อไปก็เท่ากับยุยงให้ประชาชนต่อต้านรัฐบาลของตน โดยเฉพาะประเทศกลุ่มคอมมิวนิสต์ทั้งหลาย ถือว่ากฎหมายเป็นเสมือนยาเสพติดให้โทษเอาเลยทีเดียว

## ๒ (2) กฎหมายกับศีลธรรม

**ศีลธรรม** คือ ความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูกอย่างไร กฎหมายกับศีลธรรมจึงคล้ายคลึงกันในข้อที่ว่า ต่างกำหนดข้อบังคับแห่งความประพฤติด้วยกัน คือ มี จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดที่จะกระทำการ หรือไม่กระทำการใด ๆ เหมือน ๆ กัน

ส่วนความแตกต่างกันก็คือ

ก. กฎหมายเป็นข้อบังคับของรัฐ แต่ศีลธรรมเป็นความรู้สึกที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์แต่ละคน

ข. กฎหมายกำหนดความประพฤติภายนอกของมนุษย์ที่แสดงออกมาให้เห็น แต่ศีลธรรมเป็นเพียงแต่คิดในทางที่ไม่ชอบก็ผิดศีลธรรมแล้ว

ตัวอย่างเช่น คิดที่จะฆ่าเราผู้หญิงข้างบ้าน ผิดศีลธรรมแต่ยังไม่ผิดกฎหมาย

ค. ข้อบังคับของกฎหมายกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนใหญ่ ส่วนศีลธรรมนั้นมิได้มีการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด

ง. กฎหมายนั้น ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ แต่ศีลธรรมนั้นผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิดของคน ๆ นั้นไปโดยเฉพาะ เป็นแต่เพียงกระทบกระเทือนจิตใจเขามากน้อยเพียงใดเท่านั้น

**ความเกี่ยวพันระหว่างศีลธรรมกับกฎหมาย** ศีลธรรมกับกฎหมายมีอิทธิพลต่อกันมาก เช่น การที่มีศีลธรรมสูง ย่อมเป็นที่เชื่อได้ว่าไม่เคยทำการฝ่าฝืนกฎหมายแต่อย่างใด ในทางกลับกัน คนที่ไม่เคยจะมีศีลธรรม กฎหมายก็จะช่วยยกฐานะให้คน ๆ นั้นมีศีลธรรมดีขึ้น เช่น ชอบลักเล็กขโมยน้อย กฎหมายก็ให้ติดคุกบ่อย ๆ ออกมาแล้วมีศีลธรรมสูงขึ้น คือ ไม่กล้าลักของเข่อีกต่อไป

**ศีลธรรมกับกฎหมายอาจเป็นศัตรูกันได้** เช่น กฎหมายอาจบังคับให้มนุษย์ดเว้นกระทำการซึ่งศีลธรรมบังคับให้กระทำ เช่น การเบิกความเท็จต่อศาล ซึ่งกฎหมายลงโทษแต่ความจริงแล้วคนนั้นทำไปเพื่อช่วยจำเลยซึ่งมีอุปการะคุณต่อตน เป็นต้น

## (3) กฎหมายกับจารีตประเพณี

**จารีตประเพณี** คือ สิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน จารีตประเพณีมุ่งถึงสิ่งภายนอกของมนุษย์เท่านั้น เช่น การพูด การแต่งตัว ตลอดไปถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ

**ความคล้ายคลึงของจารีตประเพณีและกฎหมาย** ทั้งกฎหมายและจารีตประเพณีกำหนดความประพฤติภายนอกของมนุษย์ ส่วนความแตกต่างกันก็คือ

ก. กฎหมาย รัฐเป็นผู้บัญญัติขึ้น ส่วนจารีตประเพณีเป็นข้อบังคับของชนชั้นใดชั้นหนึ่งหรืออาชีพใดอาชีพหนึ่งเท่านั้น

ข. กฎหมายเป็นข้อบังคับสำหรับความประพฤติของมนุษย์เพียงบางอย่างเท่านั้น แต่จารีตประเพณีครอบคลุมการดำรงชีวิตของคนทั้งหมด

ค. การกระทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมาย ผู้กระทำจะมีผิดและถูกลงโทษ แต่การกระทำผิดหรือฝ่าฝืนจารีตประเพณีจะได้รับเพียงการติเตียนจากสังคมเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับจารีตประเพณี กฎหมายย่อมได้รับอิทธิพลมาจากจารีตประเพณี และเพราะจารีตประเพณี กฎหมายจึงออกมาได้อย่างเหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

กฎหมายมีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีในบางเรื่อง และจารีตประเพณีย่อมต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพราะถ้าขัดแย้งแล้ว จารีตประเพณีอาจถูกขัดขวางและต้องยกเลิกไปในที่สุด

ตัวอย่างเช่น ประเพณีในอินเดีย สามเณร ภริยาต้องกระโดดเข้ากองไฟตายตาม จึงขัดกับกฎหมาย เป็นต้น

กฎหมายกับจารีตประเพณีเป็นศัตรูกัน เช่น กฎหมายห้ามมิให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประเพณีกำหนดให้ทำได้ เช่น ประเพณีผู้หญิงต้องล้างเท้าให้สามีก่อนขึ้นบ้านทางภาคเหนือของไทย ซึ่งกฎหมายให้เลิกเสีย เป็นต้น

## 2. กฎหมายตามแบบพิธี

คือ กฎหมายที่ออกมาโดยวิธีบัญญัติกฎหมาย ทั้งนี้โดยมิได้คำนึงถึงว่ากฎหมายนั้นเข้าลักษณะเป็นกฎหมายตามเนื้อความหรือไม่ เช่น พระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี ถึงแม้จะเป็น “พ.ร.บ.” แต่ก็ไม่มีลักษณะเป็นกฎหมายตามเนื้อความแต่อย่างใด เพราะมิใช่เป็นข้อบังคับที่กำหนดความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งผู้ที่ฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ

กฎหมายตามแบบพิธี มีดังต่อไปนี้

- (1) พระราชบัญญัติ
- (2) พระราชกำหนด
- (3) พระราชกฤษฎีกา
- (4) กฎกระทรวง เป็นต้น

(1) **พระราชบัญญัติ** คือ กฎหมายซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา

การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ

ก. ถ้าหากรัฐสภาไม่เห็นชอบด้วยกับร่างพระราชบัญญัติแล้ว ร่างพระราชบัญญัตินั้นก็ตกไป ถ้ารัฐสภาเห็นชอบด้วย นายกรัฐมนตรีก็นำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ให้ทรงลงพระปรมาภิไธย

ข. ในการที่พระมหากษัตริย์จะทรงตราร่างพระราชบัญญัตินั้น ถ้ามีทรงเห็นชอบด้วย และทรงพระราชทานคืนมายังสภา หรือมิได้พระราชทานคืนมาภายใน 90 วัน รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นมาใหม่ ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียง ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาแล้ว นายกรัฐมนตรีจะต้องนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าถวายอีกครั้งหนึ่ง หากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธย ภายใน 30 วัน นายกรัฐมนตรีก็จะนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาเสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

ค. ถ้าพระราชบัญญัติที่ประกาศใช้ออกไปมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับไม่ได้

(2) **พระราชกำหนด** คือ กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีพระราชกำหนดมี 2 ประเภท คือ

ก. พระราชกำหนดทั่ว ๆ ไป

ข. พระราชกำหนดเกี่ยวกับภาษีอากรหรือเงินตรา

(3) **พระราชกฤษฎีกา** คือ กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีมี 2 ประเภท คือ

ก. พระราชกฤษฎีกาที่ออกโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย

ข. พระราชกฤษฎีกาที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตราโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

(4) **กฎกระทรวง** ได้แก่ กฎหมายซึ่งรัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรือพระบรมราชโองการให้ใช้บังคับ ได้ออกเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรือพระบรมราชโองการนั้น ๆ ทั้งนี้เมื่อใดกำหนดให้ออกเป็นพระราชกฤษฎีกา เมื่อใดจะกำหนดให้ออกเป็นกฎกระทรวงนั้น ย่อมแล้วแต่ความสำคัญของเรื่อง ถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็กำหนดให้ออกเป็นพระราชกฤษฎีกา ถ้าเป็นเรื่องไม่สำคัญ ก็กำหนดให้ออกเป็นกฎกระทรวง

*การประกาศใช้เป็นกฎหมาย* ทั้งพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา และกฎกระทรวง เมื่อได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาแล้ว ก็ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

## บทที่ 4

### กฎหมายกับสังคม

กฎหมายกับสังคมเป็นของคู่กัน เมื่อมีชุมชนเกิดขึ้นต้องมีการคบค้าสมาคม มีสังคมเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ที่อยู่ในสังคมจะต้องกระทำตนให้สังคมยอมรับ ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของสังคมที่พึงงาม เช่นนี้จะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

กฎหมายมีความสำคัญต่อสังคมมาก เพราะเป็นตัวเชื่อมให้ผู้ที่อยู่ในสังคมมีความเคารพในสิทธิของกันและกัน มีความรับผิดชอบ และมีความรักสังคมของตน ทำให้คนในสังคมมีความปกติสุข และสังคมย่อมมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นที่รู้จักยกย่องของสังคมอื่นอีกด้วย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคมและคนในสังคมควรจะต้องทราบและปฏิบัติตามนั้นมีมากมายหลายชนิด แต่ที่ควรจะต้องทราบเพื่อใช้ประโยชน์กับสังคมให้ได้มากที่สุด ได้แก่

1. พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499
2. พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505
3. พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526
4. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523
5. พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497
6. ประมวลรัษฎากร
7. พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508
8. ประมวลกฎหมายที่ดิน
9. พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518
10. พระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521
11. กฎหมายแรงงาน
12. พระราชบัญญัติอาวุธปืนฯ พ.ศ. 2490

ซึ่งจะได้อธิบายกฎหมายแต่ละชนิดโดยสังเขป ดังนี้

## 1. พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499

เป็นกฎหมายที่กำหนดความเป็นอยู่ของราษฎรในแต่ละท้องที่ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎรที่อยู่ในประเทศ เช่น เมื่อมีเด็กเกิด หรือมีคนตาย ไม่ว่าจะในบ้านหรือนอกบ้าน เจ้าบ้านหรือผู้ประสบพบเห็นจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง การย้ายที่อยู่หรือภูมิลำเนาจากแห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งจะต้องไปแจ้งที่ไหน อย่างไร ในระยะเวลาเท่าใด การทำบัตรประจำตัวประชาชน การตั้งชื่อและการเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุล ตลอดจนการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมที่ถูกต้องตามกฎหมายจะต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการสร้างความเป็นระเบียบในสังคม และจัดระบบสังคมให้มั่นคงและอยู่ในกรอบที่กฎหมายกำหนด รวมตลอดถึงการควบคุมในด้านความสะอาดและสาธารณสุขอีกด้วย

ก. **คนเกิด** เมื่อมีเด็กเกิด หากเกิดในบ้าน ผู้เป็นเจ้าบ้านจะต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่เด็กเกิด และบ้านตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้หมายถึงสถานที่ที่คล้ายบ้านด้วย เช่น โรงพยาบาล คลินิก โรงแรม เรือนจำ หรือสถานที่อื่นที่มีคนอยู่อาศัย เช่น บริษัท โรงงาน เป็นต้น (มาตรา 11 แห่ง พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499)

ในกรณีที่เด็กเกิดนอกบ้าน เช่น เกิดในระหว่างเดินทางบนรถไฟ บนเรือ บนรถโดยสารประจำทาง เช่นนี้ให้มารดาของเด็กแจ้งต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่เด็กเกิดภายใน 15 วัน นับแต่เด็กเกิด หรือนับแต่วันที่อาจแจ้งการเกิดนั้นได้

ไม่ว่าเด็กจะเกิดในบ้านหรือนอกบ้านจากกรณีดังกล่าว ให้ผู้แจ้งนำสำเนาทะเบียนบ้านของเจ้าบ้านหรือผู้แจ้งเกิดไปให้นายทะเบียนที่ว่าการเขต หรือที่ว่าการอำเภอ เพื่อนายทะเบียนจะได้บันทึกการเกิดของเด็กในทะเบียนบ้านต่อไป

ในกรณีที่มีผู้พบเห็นเด็กเกิดใหม่ถูกทอดทิ้ง และยังมีชีวิตอยู่ ให้ผู้นั้นแจ้งการพบเห็นนั้นต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานปกครองแห่งท้องที่ที่พบเด็ก เพื่อออกไปรับแจ้งและนำไปแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่เพื่อออกไปเกิด (สูติบัตร) ให้แก่เด็กต่อไป

หากผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งการเกิดไม่แจ้งการเกิดของเด็กภายในเวลาที่กฎหมายกำหนดข้างต้น ผู้นั้นจะต้องถูกปรับ แต่จะปรับเป็นเงินเท่าไรจะอยู่ในดุลยพินิจของนายทะเบียน<sup>1</sup>

ข. **คนตาย** เมื่อมีคนตาย หากตายในบ้าน ให้ผู้เป็นเจ้าบ้านหรือผู้พบเห็นแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่มีการตายเกิดขึ้นภายใน 24 ชั่วโมง โดยนำเอาสำเนาทะเบียนบ้านไปด้วย หากตายที่โรงพยาบาล ต้องให้แพทย์ออกใบรับรองการตายเช่นกัน หากเป็นการตายนอกบ้าน ให้ผู้พบเห็นแจ้งต่อนายทะเบียนหรือตำรวจก็ได้ ภายในเวลา 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่พบศพหรือเวลาที่ตาย ในกรณีที่การตายเกิดขึ้นในท้องที่ห่างไกล การเดินทางยากลำบาก รัฐมนตรีอาจขยาย

<sup>1</sup>ระเบียบสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร ว่าด้วยการเปรียบเทียบคดีความผิดเกี่ยวกับทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2515

เวลาแจ้งเป็น 72 ชั่วโมงก็ได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อนายทะเบียนได้รับแจ้งจากตำรวจแล้วจะแจ้งไปยังท้องที่ที่ผู้ตายมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อกำหนดใบมรณบัตรและแก้สำเนาทะเบียนบ้าน และทะเบียนคนต่อไป

**ค. ทะเบียนบ้านและการย้ายที่อยู่** ทะเบียนบ้านถือเป็นเอกสารสำคัญที่ทุกบ้านจะต้องมี เพื่อแสดงถึงจำนวนสมาชิกที่อยู่ในบ้าน เพศ อายุ อาชีพ รวมถึงการโยกย้ายเข้าออกและการตาย การเปลี่ยนชื่อ-สกุลของสมาชิกในบ้านด้วย ทะเบียนบ้านถือเป็นเอกสารราชการที่ออกโดยนายทะเบียนของเขตหรืออำนาจของท้องที่ที่บ้านนั้น ๆ ตั้งอยู่ ผู้ที่เข้าอยู่อาศัยในบ้านใดจะต้องไปแจ้งต่อนายทะเบียนเพื่อให้ออกทะเบียนบ้านให้ โดยจะต้องมีผู้ที่เป็นเจ้าบ้านรับผิดชอบ 1 คน ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว

การแจ้งย้ายออกจากบ้านหนึ่งไปยังอีกบ้านหนึ่ง ผู้แจ้งจะต้องนำสำเนาทะเบียนบ้านไปยื่นคำร้องขอย้ายที่อยู่กับนายทะเบียนในเขตท้องที่ที่ผู้นั้นมีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ นายทะเบียนจะออกใบแจ้งย้าย เพื่อให้ผู้นั้นนำเอาไปแจ้งต่อนายทะเบียนในท้องที่ที่ตนย้ายไปใหม่ เพื่อลงในทะเบียนบ้านใหม่ที่เข้าอยู่ต่อไป การแจ้งย้ายออกจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งดังกล่าวต้องกระทำให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน

การต่อเติม ขุดลบ ขีดฆ่าชื่อ-สกุล ในสำเนาทะเบียนบ้านโดยพลการ ถือเป็นความผิด เพราะเป็นเอกสารราชการ

## 2. พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505

พ.ร.บ. ชื่อบุคคล มาตรา 4 บัญญัติไว้ว่า “ผู้มีสัญชาติไทยต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุล และจะมีชื่อรองก็ได้”

จากหลักกฎหมายข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทุกคนที่มีสัญชาติไทยจะต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุลเป็นหลัก ส่วนชื่อรองนั้นจะมีหรือไม่ก็ได้

**ชื่อตัว** ก็คือชื่อที่เรียกขึ้นต้นอย่างเป็นทางการของคน เช่น สมศักดิ์ ชีระ วิชัย เป็นต้น เป็นชื่อประจำตัวของคน ๆ นั้น ในการติดต่อกับคนทั่วไป จะตั้งชื่ออย่างไรก็ได้ ยกเว้น

1. ชื่อตัวจะต้องไม่พ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย พระนามของพระราชินี หรือราชทินนาม (ราชทินนาม คือ ชื่อที่พระมหากษัตริย์ทรงประทานให้)

2. ชื่อตัวนั้นจะต้องไม่เป็นคำหยาบคายหรือมีความหมายหยาบคายด้วย

3. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และได้ออกจากบรรดาศักดิ์โดยมิได้ถูกถอด จะใช้ชื่อตัวตามราชทินนามเดิมก็ได้

**ชื่อรอง** ชื่อรองเป็นชื่อประกอบของบุคคลที่ตั้งขึ้นถัดจากชื่อตัวแต่ไม่ใช้นามสกุล เช่น นายสุรท (เอี่ยม) โดยปกติแล้วคนไทยไม่ค่อยจะมีชื่อรอง ส่วนมากจะใช้ชื่อตัวและชื่อสกุลเลย จะมีบ้าง

ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อราชทินนามและตามด้วยชื่อรอง เช่น พระพิมล (อ่ำไฟ)..... เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดี หากมีการตั้งชื่อรอง ชื่อรองนั้นจะต้องไม่พ้องหรือมีความหมายคล้ายกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ หรือพระนามของพระบรมราชินีนาถ หรือพระราชทินนามอื่น ๆ และจะต้องไม่เป็นชื่อรองที่หยาบคายหรือมีความหมายหยาบคายอีกด้วย

**ชื่อเล่น** ชื่อเล่นนี้ส่วนใหญ่คนไทยจะมีกันทุกคน แต่ไม่ต้องไปจดทะเบียนเป็นทางการอย่างไร เป็นชื่อเรียกกันเล่น ๆ ในหมู่เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง ถึงไม่มีก็ไม่ผิดกฎหมายแต่อย่างใด เพราะแม้แต่ใน พ.ร.บ. ชื่อบุคคลก็มีได้มีระบุไว้ เป็นการเรียกกันแทนชื่อตัวของคนซึ่งมีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ

**ชื่อสกุล** คือ ชื่อประจำวงศ์สกุล หรือนามสกุลของคนผู้นั้น ซึ่งทุกคนต้องมีเช่นเดียวกับชื่อตัว และต้องแจ้งและจดทะเบียนต่อนายทะเบียนในท้องที่ที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่ โดยให้ระบุลงในทะเบียนบ้านของผู้นั้น ชื่อสกุลนับว่ามีความสำคัญกว่าชื่อตัวมาก เพราะเป็นชื่อประจำตระกูลของคนผู้นั้น โดยเฉพาะผู้ที่ผู้ชายจะต้องใช้นามสกุลหรือชื่อสกุลไปจนตลอดชีวิต แม้จะมีบุตรหลานต่อมา บุตรหลานก็จะเป็นผู้สืบชื่อสกุลนั้นต่อไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ มาตรา 8 แห่ง พ.ร.บ. ชื่อบุคคลยังกำหนดอีกว่า ชื่อสกุลนั้น

1. ต้องไม่พ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ หรือพระนามของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
2. ต้องไม่พ้องหรือมุ่งหมายคล้ายกับราชทินนาม เว้นแต่เป็นราชทินนามของตนเอง ของบิดา—มารดา หรือของผู้สืบสันดานของตน<sup>1</sup>
3. ต้องไม่ไปซ้ำกับชื่อสกุล ของผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ หรือพ้องกับชื่อสกุลของบุคคลอื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว
4. จะต้องไม่เป็นชื่อสกุลที่หยาบคายหรือมีความหมายหยาบคาย<sup>1</sup>
5. ควรมีพยัญชนะไม่เกิน 10 ตัว เว้นแต่กรณีใช้ราชทินนามเป็นชื่อสกุล

เจ้าของชื่อสกุลจะอนุญาตให้ผู้มีสัญชาติไทยคนใดใช้ชื่อสกุลของตนก็ได้ โดยยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร<sup>2</sup>

ในกรณีที่เป็นผู้หญิง หากทำการสมรสแล้ว กฎหมายกำหนดให้ต้องใช้นามสกุลของสามี แต่อย่างไรก็ดี หากหญิงนั้นไม่ประสงค์จะใช้ คือ จะใช้นามสกุลของตนเองตามเดิม หรือใช้ควบรวมกันไปก็ทำได้ มิฉะนั้นจะเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนอย่างแน่นอน (ความเห็นผู้เขียน)

<sup>1</sup>ผู้สืบสันดาน = ลูก หลาน เหลน โหล่น ลื้อ .....

<sup>2</sup>แนะนำกฎหมายเกี่ยวกับงานอำเภอ : เอกสารกรมอัยการ โดยฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์ สทช.

หญิงหม้าย ที่เกิดจากการหย่าขาดจากสามี ให้กลับใช้นามสกุลเดิมของตนได้โดย พ.ร.บ. ชื่อบุคคลนี้กำหนดรับรองไว้ หรือจะใช้นามสกุลสามีต่อไปก็ได้ กฎหมายไม่ได้ห้ามไว้ แต่คงไม่มีโทษ

ส่วนหญิงหม้ายที่เป็นหม้ายเพราะสามีตาย ก็ให้ใช้ชื่อสกุลของสามีได้ต่อไป หรือจะกลับไปใช้นามสกุลเดิมของตนก็ย่อมได้เช่นกัน

ผู้ประกอบการเลี้ยงดูเด็กหรือเจ้าของสถานพยาบาล สถานสงเคราะห์ หรือสถานอุปการะเลี้ยงดูเด็ก ประสงค์จะจดทะเบียนตั้งชื่อสกุลของเด็กซึ่งมีสัญชาติไทยแต่ไม่ปรากฏว่ามีชื่อสกุล ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่โดยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรหรือท้องที่ที่สถานที่ตั้งกล่าวตั้งอยู่<sup>1</sup>

วิธีการยื่นขอจดทะเบียนตั้งชื่อสกุลดังกล่าวให้รวมถึงการตั้งชื่อตัว ชื่อรองด้วย

**สถานที่ยื่นคำขอ** ถ้าผู้ขอมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นต่อผู้อำนวยการเขตที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่ ถ้าหากผู้ขออยู่ต่างจังหวัด ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนอำเภอที่ผู้ยื่นมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน

หลักฐานที่จะต้องนำไปแสดง เมื่อไปติดต่อราชการทุกครั้ง ควรมี

1. บัตรประจำตัวประชาชน
2. สำเนาทะเบียนบ้าน

ในกรณีที่หญิงมีสามี หรือหญิงที่หย่ากับสามีต้องการเปลี่ยนชื่อสกุล ให้นำใบสำคัญการสมรส (ทะเบียนสมรส) หรือทะเบียนหย่าไปพร้อมอีกด้วย<sup>2</sup>

### 3. พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526

บุคคลสัญชาติไทยที่มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่เกิน 70 ปีบริบูรณ์ จะต้องมีบัตรประจำตัวประชาชน มิฉะนั้นมีความผิดตาม พ.ร.บ. บัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526

บัตรประจำตัวประชาชนเป็นเอกสารที่สำคัญยิ่งที่ประชาชนทุกคนต้องมีหากมีอายุอยู่ในเกณฑ์ที่กล่าวข้างต้น และจะต้องพกติดตัวตลอดเวลา หากมีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น หรือติดต่อกับใคร บัตรประจำตัวนี้จะแสดงภูมิลำเนาและที่อยู่ของเราเพื่อสะดวกในการติดต่อ ติดตาม และการช่วยเหลือต่าง ๆ ได้ง่ายมากขึ้น

**วิธีทำบัตรประจำตัวประชาชน** บุคคลที่มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ ต้องไปยื่นคำขอทำบัตรประจำตัวประชาชนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ ที่ว่าการเขตที่ผู้นั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตนั้น ๆ กรณีที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร (กทม.) หากบุคคลนั้นอยู่นอกเขตกรุงเทพมหานคร ต้องยื่นต่อนายทะเบียน ณ ที่ทำการอำเภอที่บุคคลนั้นมีภูมิลำเนาอยู่

<sup>1</sup> ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 89, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2527

<sup>2</sup> เอกสารแนะนำกฎหมายเกี่ยวกับงานอำเภอ ชุดที่ 2, ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์ สศช., กรมอัยการ

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจคำขอถูกต้องครบแล้ว จะทำการถ่ายรูปผู้ยื่นคำขอแล้วออกไปรับบัตรประชาชน ซึ่งใบรับนี้จะมีผลใช้แทนบัตรประจำตัวประชาชนไปจนกว่าจะได้รับบัตรประจำตัวประชาชนตัวจริงตามกำหนดระยะเวลาที่ระบุไว้ในใบรับดังกล่าวต่อไป

**การขอทำบัตรประชาชนใหม่** กรณีที่บัตรประจำตัวเดิมหมดอายุ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีอายุการใช้ 6 ปี นับแต่วันออกบัตร หรือเกิดการสูญหาย หรือชำรุดในส่วนที่สำคัญ เช่น รูปขาดไป หรือบัตรแห้วไปเกือบครึ่ง เป็นต้น ผู้เป็นเจ้าของบัตรประจำตัวต้องไปขอทำบัตรใหม่ต่อนายทะเบียนท้องที่ที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านภายใน 90 วันนับแต่วันที่บัตรหมดอายุ หรือนับแต่วันที่เกิดการสูญหาย หรือทราบว่าชำรุด มิฉะนั้นหากมีการตรวจบัตรแล้ว หากมีกรณีไม่ถูกต้องดังกล่าว อาจถูกปรับไม่เกิน 100 บาทก็ได้ ทุกครั้ง

#### 4. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523

เด็กที่มีอายุย่างเข้า 8 ขวบ ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจนกระทั่งมีอายุถึง 15 ปี เว้นแต่ในช่วงอายุดังกล่าวเด็กเรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 ก่อนอายุ 15 ปีตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้ว

อย่างไรก็ดี เด็กอาจได้รับการยกเว้นจากกฎหมายไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา ก็ได้ หากปรากฏว่า

1. เด็กนั้นมีความบกพร่องทางจิตใจ เช่น เป็นโรคจิต หรือจิตไม่สมประกอบ หรือมีความบกพร่องทางสมอง เป็นต้น
2. เป็นโรคติดต่ออันได้แก่ โรคเรื้อน และวัณโรคในระยะอันตราย
3. ต้องหาเลี้ยงผู้ปกครองซึ่งทุพพลภาพ ไม่มีหนทางหาเลี้ยงชีพและไม่มีผู้อื่นเลี้ยงดูแทน
4. มีความจำเป็นเนื่องจากอยู่ห่างจากโรงเรียนประถมศึกษาที่สอนให้เปล่า ตามเส้นทางคมนาคมเกิน 3 กิโลเมตร หรือไม่สามารถไปโรงเรียนได้เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง ทำให้ไม่สามารถเดินทางผ่านไปได้ หรือไม่เป็นการปลอดภัยแก่เด็ก

จากกรณียกเว้นดังกล่าว ผู้ปกครองของเด็กต้องรีบแจ้งต่อคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ หรือกิ่งอำเภอเพื่อขอยกเว้น<sup>1</sup>

#### 5. พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497

ชายสัญชาติไทย ซึ่งมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ในปีใด ต้องไปแสดงตนลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาทหารของตน ภายในเดือนพฤศจิกายนของปีนั้น เว้นแต่พระภิกษุที่มี

---

<sup>1</sup>เอกสารแนะนำกรมอัยการ, ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์ สดช., กรมอัยการ

สมณศักดิ์ หรือที่เป็นเปรียญ และนักบวชในพระพุทธศาสนาภายในหรือภายนอกที่มีสมณศักดิ์ หรือบุคคลที่ไม่มีคุณวุฒิที่จะเป็นทหารได้เฉพาะบางท้องที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

อำเภอที่เป็นภูมิลำเนาทหาร คือ

(1) อำเภอที่เป็นภูมิลำเนาของพ่อหรือของแม่ (ในกรณีที่พ่อตาย) หรือของผู้ปกครอง (ในกรณีที่พ่อและแม่ตาย)

(2) ถ้าพ่อและแม่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ให้ถือเอาอำเภอที่เป็นภูมิลำเนาของแม่หรือของผู้ปกครอง (ในกรณีแม่ตาย)

(3) ถ้าไม่ปรากฏภูมิลำเนาตามที่ระบุไว้ในข้อ (1) และ (2) ให้ถือภูมิลำเนาทหารตามท้องที่ที่ผู้นั้นอยู่

การไปลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอ ให้นำหลักฐานคือ สูจิบัตร ทะเบียนบ้าน บัตรประจำตัวประชาชนไปพร้อมด้วย

ถ้าบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว หรือบิดา หรือมารดา คนใดคนหนึ่ง เป็นคนต่างด้าว ให้นำไปสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวของบิดามารดาซึ่งเป็นคนต่างด้าวไปด้วย

ถ้ามีการเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุล หรือจดทะเบียนชื่อสกุล ให้นำหลักฐานสำคัญไปแสดงด้วย

การแสดงตนลงบัญชีทหารกองเกิน ให้ผู้แสดงตนเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงความประสงค์ยื่นต่อเจ้าหน้าที่สัสดีอำเภอ เพื่อดำเนินการออกใบสำคัญหรือใบรับให้แก่ผู้แสดงตนด้วย

ผู้ใดลงบัญชีเป็นทหารกองเกินไปแล้ว เมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ในปี พ.ศ. ไต่ ต้องไปแสดงตนเพื่อรับหมายเรียกเข้ารับราชการที่อำเภอท้องที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาทหารของตน ภายในก่อนสิ้นเดือนธันวาคมของปี พ.ศ. นั้น ถ้าไม่ไปรับหมายเรียกมีความผิดต้องโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

## 6. ประมวลรัษฎากร

บุคคลทุกคนมีหน้าที่ยื่นประเมินภาษีเงินได้ต่ออำเภอท้องที่หรือกรมสรรพากรภายในเดือนมีนาคมของทุกปี ภาษีที่จัดเก็บตามประมวลรัษฎากรมี 3 ประเภท คือ 1. ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา 2. ภาษีเงินได้นิติบุคคล และ 3. ภาษีการค้า

ผู้มีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการเพื่อการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจะมีหน้าที่ยื่นต่อเมื่อมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีถึงเกณฑ์ที่จะต้องยื่น ตามแบบที่กรมสรรพากรกำหนด

ผู้มีหน้าที่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล ได้แก่ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด และห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน ทั้งนี้ยกเว้นห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือบริษัทที่มีผู้ถือหุ้นหรือเป็นหุ้นส่วนเกินกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนหุ้นทั้งหมดซึ่งต้องเสียภาษีอย่างบุคคลธรรมดา

ภาษีการค้าเป็นการเก็บภาษีจากการประกอบธุรกิจ การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การเกษตร การผลิต การนำเข้า การส่งออก หรือการให้บริการใด ๆ เพื่อประโยชน์อันมีมูลค่า ผู้ประกอบการค้าต้องยื่นคำขอจดทะเบียนการค้าต่อกรมสรรพากร

กฎหมายกำหนดเอาไว้ว่าการค้าประเภทไหนต้องเสียภาษีในอัตราร้อยละเท่าไรของรายรับ

## 7. พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508

ภาษีบำรุงท้องที่เก็บจากที่ดินโดยใช้ราคาปานกลางของที่ดินในแต่ละท้องที่เป็นหลักในการคิดคำนวณเก็บภาษี

ภาษีที่เก็บจากที่ดินในเขตเทศบาลใดให้เป็นรายได้ของเทศบาลนั้น

ภาษีที่เก็บจากที่ดินในเขตสุขาภิบาลใดให้เป็นรายได้ของสุขาภิบาลนั้น

ภาษีที่เก็บจากที่ดินนอกเขตเทศบาลหรือนอกเขตสุขาภิบาลให้เป็นรายได้ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

## 8. ประมวลกฎหมายที่ดิน

ประมวลกฎหมายที่ดินมีรายละเอียดอยู่มากมาย ตั้งแต่การเข้าถือครองที่ดินในฐานะเป็นผู้มีสิทธิครอบครอง หรือในฐานะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ เอกสารแสดงสิทธิในที่ดิน การจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม ฯลฯ

สิ่งที่น่าสนใจในขั้นนี้ คือ ความหมายของเอกสารสิทธิ ดังต่อไปนี้

(1) ส.ค. 1 เป็นหนังสือแสดงการครอบครองในที่ดินแปลงนั้น จะใช้เป็นหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้นไม่ได้

(2) น.ส. 3 ก. เป็นหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น ที่ดินที่มี น.ส. 3 ก. สามารถโอนกันได้แต่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์

(3) โฉนดที่ดิน เป็นหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน นอกจากนี้ยังหมายความว่ารวมถึงโฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว” ด้วย

## 9. พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518

ที่ราชพัสดุ คือ อสังหาริมทรัพย์อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด เว้นแต่สาธารณสมบัติของแผ่นดินดังต่อไปนี้

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

(2) อสังหาริมทรัพย์สำหรับพลเมืองที่ใช้หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่า ที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

อสังหาริมทรัพย์ของรัฐวิสาหกิจที่เป็นนิติบุคคลและองค์การปกครองท้องถิ่นไม่ถือว่าเป็นที่ดินราชพัสดุ

กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุ

## 10. พระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ การที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นราษฎรได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ โดยเข้าอยู่ในฐานะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นตัวแทนของประชาชนในเขตหรือท้องถื่น รัฐบาลกำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นปากเสียงและร่วมแก้ไขข้อบกพร่องเดือดร้อนของประชาชนในท้องถื่นของตน อันเป็นการยกฐานะให้บังเกิดความกินดีอยู่ดี ความผาสุกให้กับชุมชนในเขตท้องถื่นที่ตนได้รับเลือกเป็นผู้แทน อันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย ที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเอง รู้จักการเลือกตั้ง รู้จักใช้สิทธิใช้เสียงร่วมกับรัฐบาล เพื่อสร้างความมั่นคงและความผาสุกให้กับประเทศชาติต่อไป

1. จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แต่ละจังหวัดจะมี นั้น ได้มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2528 มาตรา 90 โดยให้คำนวณตามเกณฑ์ของราษฎรในแต่ละจังหวัดตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรที่ประกาศในที่สุดท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้งหนึ่งแสนห้าหมื่นคนต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน จังหวัดใดที่มีราษฎรไม่ถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นอีก 1 คน ต่อจำนวนราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่นถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพัน หรือกว่านั้นให้นับเป็นหนึ่งแสนห้าหมื่นคน

ตัวอย่างเช่น จังหวัดหนึ่งมีราษฎร 5 แสนสองหมื่นห้าพันคน (525,000) จังหวัดนั้นจะมีผู้แทนได้รวม 4 คน เพราะราษฎร 150,000 คน เลือกผู้แทนได้ 1 คน ดังนั้น ผู้แทนฯ 3 คน ต่อราษฎร = 450,000 คน เศษที่เหลืออีก 75,000 คน ถือว่ามีสิทธิมีผู้แทนได้อีก 1 คน ตามวรรคท้าย

ของมาตรา 90 วรรค 1 ดังกล่าว ซึ่งรวมจังหวัดนี้สามารถมีผู้แทนราษฎรได้ 4 คน

**มาตรา 58 วรรค 2** จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน ให้แบ่งเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และจังหวัดใดมีการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เกิน 3 คน ให้แบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้ง โดยจัดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละ 3 คน

**วรรค 3** ในกรณีที่แบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่ง ให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ครบ 3 คนทุกเขตไม่ได้ ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เขตละ 3 คนเสียก่อน แต่เขตที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าเขตละ 2 คน

**วรรค 4** ในกรณีที่จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 4 คน ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็น 2 เขต เขตหนึ่งให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 คน

**หมายเหตุ** กรณีจากตัวอย่างข้างต้น จังหวัดดังกล่าวต้องแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็น 2 เขต โดยให้มีผู้แทนเขตละ 2 คน ตามมาตรา 90 วรรค 4

**2. ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ส่วนที่ 3 ว่าด้วยสภาผู้แทนราษฎร มาตรา 92 ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังนี้

(1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือกตั้ง และ

(3) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้ง

**หมายเหตุ** คุณสมบัติดังกล่าวต้องมีครบทั้ง 3 ข้อ มิฉะนั้นไม่มีสิทธิเลือกตั้ง

**3. คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ได้กำหนดไว้เช่นกัน ในมาตรา 34 คือ ผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย

2. ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ ในวันเลือกตั้ง

3. เป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ต่อสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้ง ทั้งหมดรวมกันไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดที่จะพึงมีในการเลือกตั้งครั้งนั้น พรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียว

**ตัวอย่างเช่น** การเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2539 มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเทศรวมได้ 393 คน จากประชากร 60 ล้านคน ดังนั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตจังหวัดใด

จะต้องเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ต้องส่งสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้งในครั้งนี้นับไม่น้อยกว่า 174 คน ทั่วประเทศ จึงจะมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้ เป็นต้น

4. มีคุณสมบัติอื่น หากมีกำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

4. ค่าใช้จ่ายในการหาเสียงเลือกตั้ง พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522 ได้กำหนดค่าใช้จ่ายการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนไว้ในมาตรา 32 ดังนี้

“เมื่อได้ประกาศพระราชกฤษฎีกา ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งใด ผู้สมัครแต่ละคนจะใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งหมดเกินหนึ่งล้านบาทไม่ได้ ทั้งนี้ ไม่รวมค่าธรรมเนียมการสมัคร

ค่าใช้จ่ายตามวรรคหนึ่ง ให้รวมถึงบรรดาเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่พรรคการเมืองหรือบุคคลอื่นใดจ่าย หรือรับว่าจะจ่ายแทน หรือนำมาให้ใช้โดยไม่คิดค่าตอบแทน เพื่อประโยชน์ในการหาเสียงเลือกตั้ง ในกรณีนำทรัพย์สินมาให้ใช้ให้คำนวณตามอัตราค่าเช่าหรือค่าตอบแทนตามปกติในท้องถิ่นนั้น ๆ”

หมายถึง ในการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้สมัครแต่ละคนจะใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์สินเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้งทั้งหมดได้ไม่เกินคนละ 1 ล้านบาทต่อคน ทั้งนี้ ไม่รวมถึงค่าธรรมเนียมในการสมัคร

## 11. กฎหมายแรงงาน

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และความตกลงที่มีต่อกันในเรื่องการจ้างแรงงาน โดยผู้ที่เป็นลูกจ้างตกลงจะทำงานให้กับนายจ้างเพื่อรับค่าจ้างหรือค่าตอบแทน หากเป็นการทำงานที่ไม่หวังค่าจ้างหรือค่าตอบแทน ไม่เป็นลูกจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน นอกจากนี้ กฎหมายแรงงานยังรวมไปถึงกรณีที่รัฐได้ออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างให้มีความมั่นคงในการทำงาน ได้รับประโยชน์และสวัสดิการต่าง ๆ จากการจ้างอย่างยุติธรรม โดยกำหนดเป็นรูปของประกาศกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน และกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่ลูกจ้างควรจะได้รับในแต่ละพื้นที่จังหวัดตามสภาพของค่าครองชีพในแต่ละจังหวัดเพื่อให้ลูกจ้างมีรายได้พอเพียงกับการดำรงชีพอีกด้วย

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายเอกชนกึ่งมหาชน เพราะเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง ซึ่งเป็นเอกชนด้วยกัน ซึ่งเป็นกฎหมายเอกชนและกำหนดการควบคุมให้นายจ้างต้องปฏิบัติตามในเรื่องการคุ้มครองแรงงาน และกำหนดให้ลูกจ้างต้องปฏิบัติ

ตามขั้นตอนที่รัฐกำหนดในเรื่องการเรียกร้องเกี่ยวกับสภาพการจ้าง และการทำงาน กรณีที่ลูกจ้างไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนายจ้างในเรื่องวัน—เวลาทำงาน, ค่าจ้าง และสวัสดิการต่าง ๆ ในกรณีที่มิข้อพิพาทแรงงานเกิดขึ้นแล้วรัฐเข้ามาควบคุมเพื่อให้ปัญหาแรงงานนั้นยุติลง ซึ่งเป็นเรื่องของกฎหมายมหาชน อันเป็นลักษณะพิเศษของกฎหมายแรงงาน

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายที่สำคัญและมีความจำเป็นกับผู้ใช้แรงงานทั้งหมดซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีความรู้ด้านกฎหมายแรงงานเพื่อพิทักษ์สิทธิและประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ของตน จะได้ไม่ถูกกดขี่หรือถูกเอาเปรียบจากนายจ้างด้านแรงงาน

สาขาของกฎหมายแรงงานมีหลายสาขา อย่างเช่น

- ก. ประกาศกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน
- ข. พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์
- ค. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน
- ง. พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน
- จ. กฎหมายกองทุนเงินทดแทน ฯลฯ

## 12. พระราชบัญญัติอาวุธปืนฯ พ.ศ. 2490

ผู้ใดมีอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง หรือสิ่งเทียมอาวุธปืน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ มีความผิดอาญา

การขออนุญาตมีและใช้อาวุธปืนฯ ต้องขอต่อนายทะเบียนท้องที่ คือ ถ้าผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ต้องยื่นขอต่อหัวหน้ากองทะเบียน กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง กรมตำรวจ ถ้าอยู่นอกเขตกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นขอต่อนายอำเภอท้องที่ที่ผู้มีภูมิลำเนาอยู่ หลักฐานที่ต้องนำไปด้วย บัตรประจำตัวประชาชน, สำเนาทะเบียนบ้าน นำกำหนดผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้บังคับบัญชาที่เชื่อถือได้ไปให้คำรับรองเกี่ยวกับความประพฤติ และหลักฐานของผู้ขออนุญาตด้วย

อาวุธปืนที่ได้รับอนุญาตให้มีและใช้แล้ว จะนำพกพาติดตัวไปด้วยไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนมีความผิดอาญา ยกเว้นเมื่อได้ขออนุญาตพกพาอาวุธปืนติดตัวแล้ว

การขออนุญาตมีอาวุธปืนติดตัว ต้องขอรับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมตำรวจ สำหรับการพกพาทั่วราชอาณาจักร ถ้าจะขอพกพาอาวุธปืนติดตัวเฉพาะในเขตจังหวัดท้องที่ที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่เท่านั้น ให้ขอรับใบอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด

### ข้อแนะนำในการไปติดต่อราชการกับหน่วยราชการต่าง ๆ

ผู้ที่จะไปติดต่อกับหน่วยราชการของรัฐในกรณีขอจดทะเบียนหรือเสียภาษีหรือ ฯลฯ ข้างต้น จะต้องนำหลักฐานเหล่านี้ติดตัวไปประจำเสมอ คือ

1. บัตรประจำตัวประชาชน หรือสำเนา
2. ทะเบียนบ้าน หรือสำเนา
3. ในกรณีจะขอเปลี่ยนชื่อสกุลของหญิงมีสามี ต้องนำใบทะเบียนสมรสไปด้วย หรือหากหย่ากัน ก็นำใบหย่าไปด้วย
4. ในกรณีการเสียภาษีบุคคลประจำปี ให้นำบัตรแสดงการเสียภาษีไปด้วย

### ข้อนำกรณีไปติดต่อกับสถานีตำรวจ<sup>1</sup>

เพื่อความสะดวกรวดเร็วและถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบของทางราชการ เมื่อท่านไปติดต่อที่โรงพัก ท่านควรเตรียมเอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็นติดตัวไปด้วย คือ

1. บัตรประจำตัวประชาชน หรือใบแทนฯ หรือ
2. บัตรประจำตัวข้าราชการ หรือ
3. ใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว หรือ
4. หนังสือเดินทาง (Passport) สำหรับชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาภายในประเทศ
5. ในกรณีที่ท่านจะไปร้องทุกข์ (แจ้งความ) โดยเป็นตัวแทนของผู้อื่น ให้นำหลักฐานต่าง ๆ ดังนี้ติดตัวไปด้วย

- 5.1 ใบสำคัญแสดงการเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์
- 5.2 ใบสำคัญแสดงการเป็นผู้ดูแลของผู้อยู่ไร้ความสามารถ (ตามคำสั่งศาล)
- 5.3 ในกรณีที่ผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บ จนไม่สามารถจัดการเองได้ ให้ท่านนำหลักฐานซึ่งแสดงว่าท่านเป็นบุพการีหรือผู้สืบสันดาน หรือสามี หรือภรรยา (ซึ่งได้จดทะเบียนบ้าน, สูติบัตร, ใบทะเบียนสมรส ฯลฯ) มาแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ
- 5.4 ใบสำคัญแสดงการอนุญาตของสามีหรือภรรยา แล้วแต่กรณี ให้ร้องทุกข์แทนหรือเป็นตัวแทนโดยสมบูรณ์

- 5.5 ในกรณีที่เป็นผู้แทนของนิติบุคคล ให้นำ

- 5.5.1 หนังสือมอบอำนาจของนิติบุคคลเป็นหลักฐาน พร้อมทั้งติดอากรแสตมป์ 5 บาท

- 5.5.2 หนังสือรับรองนิติบุคคลนั้นของกระทรวงพาณิชย์

นอกจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นแล้ว หากเป็นกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ท่านต้องนำหลักฐานเพิ่มเติมไปอีก คือ

แจ้งความคนหาย หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. บัตรประจำตัวของผู้ที่หายไป (ถ้ามี)

---

<sup>1</sup>เอกสารกรมอัยการ : แนะนำขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาและการไปติดต่อที่สถานีตำรวจ, เอกสารชุดที่ 1 โดยฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ สกช., กรมอัยการ

2. ใบสำมะโนครัว (ทะเบียนบ้าน) ผู้หาย
3. ภาพถ่ายคนหาย (ภาพล่าสุด)
4. ใบสำคัญทางราชการ เช่น ใบเกิด, ใบสำคัญทหาร (ใบกองเกิน, กองหนุน)

**แจ้งรณหาย** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. ใบทะเบียนรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เรือ หรือพาหนะอื่น ๆ ที่หาย
2. ใบรับเงินหรือสัญญาซื้อขายเท่าที่มี
3. ถ้าเป็นตัวแทนห้างร้าน บริษัท ไปแจ้งความ ควรมีหนังสือมอบอำนาจจากเจ้าของหรือผู้จัดการของห้างร้าน บริษัทนั้น ๆ ไป รวมทั้งหนังสือรับรองบริษัทด้วย
4. หนังสือเกี่ยวกับการติดต่อหรือเอกสารที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานได้ (ถ้ามี)
5. หนังสือคู่มือประจำรถที่ทางบริษัทห้างร้านจ่ายให้เป็นคู่มือ ถ้าไม่มีหนังสือคู่มือรถให้จดยี่ห้อ สี แบบหมายเลขประจำเครื่องและตัวรถไปด้วย (ถ้ามี)

**แจ้งอาวรูปินหาย** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. ทะเบียนใบอนุญาตอาวรูปิน
2. ใบเสร็จรับเงินที่บริษัทห้างร้านขายปิ่นออกให้

**แจ้งทรัพย์สินหาย** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. ใบเสร็จรับเงินซื้อขาย หรือหลักฐานแสดงการซื้อขายทรัพย์สินนั้น
2. รูปพรรณทรัพย์สินนั้น ๆ (ถ้ามี)
3. คำหั้นหรือลักษณะพิเศษต่าง ๆ
4. เอกสารสำคัญต่าง ๆ เท่าที่มี

**แจ้งพรากผู้เยาว์** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. ใบสำมะโนครัว (ทะเบียนบ้าน) ของผู้เยาว์
2. ใบเกิดของผู้เยาว์ (สูจิบัตร)
3. รูปถ่ายของผู้เยาว์
4. ใบสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับผู้เยาว์ (ถ้ามี)

**แจ้งถูกข่มขืนกระทำชำเรา** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. เสื้อผ้าของผู้ที่ถูกข่มขืนฯ ซึ่งมีคราบน้ำอสุจิหรือรอยเปื้อนอย่างอื่นอันเกิดจากการข่มขืน และสิ่งของต่าง ๆ ของผู้ต้องหาที่ตกอยู่ในสถานที่เกิดเหตุ
2. ใบสำเนาสำมะโนครัว (ทะเบียนบ้าน) ของผู้เสียหาย
3. รูปถ่าย หรือที่อยู่ของผู้ต้องหาตลอดจนหลักฐานอื่น ๆ (ถ้ามี)

**แจ้งถูกทำร้ายร่างกายและถูกฆ่าตาย** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. มีด ไม้ ปืน ของมีคม หรืออาวุธที่คนร้ายทิ้งไว้ในสถานที่เกิดเหตุ ตลอดจนพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ตกอยู่ในที่เกิดเหตุ
2. ให้ดูแลรักษาสถานที่เกิดเหตุไว้ อย่าให้ผู้ใดเข้าไปแตะต้องหรือเคลื่อนย้ายสิ่งของต่าง ๆ ในที่เกิดเหตุ จนกว่าเจ้าพนักงานตำรวจจะไปถึงที่เกิดเหตุ
3. รายละเอียดเท่าที่สามารถบอกให้เจ้าหน้าที่ตำรวจได้

**แจ้งถูกปลอมแปลงเอกสาร** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. ใบสำคัญตัวจริง เช่น โฉนด แบบ น.ส. 3 แบบ ส.ค. 1 หนังสือสัญญา ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น
2. หนังสือที่ปลอมแปลง
3. ตัวอย่างตราที่ใช้ประทับหรือลายเซ็นในหนังสือ

**แจ้งถูกฉ้อโกงทรัพย์** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. หนังสือหรือหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับถูกฉ้อโกง
2. หลักฐานแสดงการเป็นผู้ครอบครองทรัพย์
3. หนังสือหรือหลักฐานแสดงความเป็นเจ้าของทรัพย์

**แจ้งถูกยักยอกทรัพย์** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. หนังสือสำคัญที่เป็นหลักฐานว่าได้มีการมอบหมายทรัพย์ให้ไปจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. ใบสำคัญแสดงการเป็นเจ้าของ
3. สำเนาหรือคำสั่งศาล หรือพินัยกรรมในกรณีผู้กระทำความผิดเป็นผู้จัดการทรัพย์สินผู้อื่นตามคำสั่งของศาลหรือพินัยกรรม

**แจ้งถูกยักยอกทรัพย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการเช่าซื้อ** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. สัญญาใบเช่าซื้อหรือสำเนา
2. ใบสำคัญการติดต่อซื้อขาย เช่า ยืม ฝาก
3. ใบสำคัญที่บริษัทห้างร้านออกให้โดยระบุรูปพรรณ ยี่ห้อ สี ขนาด น้ำหนัก และหมายเลขประจำตัว

**แจ้งทำให้เสียทรัพย์** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. หลักฐานต่าง ๆ แสดงการเป็นเจ้าของหรือครอบครองทรัพย์นั้น

2. หลักฐานหรือสิ่งของที่เสียหายเท่าที่มีหรือเท่าที่นำไปได้
3. หากเป็นของใหญ่โต หรือทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ซึ่งไม่สามารถนำติดตัวไปได้ ให้เก็บรักษาไว้ อย่าให้เกิดการเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม หรือจัดให้คนเฝ้ารักษาไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีต่อไป

**แจ้งจ่ายเช็คโดยไม่มีเงิน** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. เช็คที่ยึดไว้
2. หนังสือที่ธนาคารแจ้งขัดข้องหรือปฏิเสธการจ่ายเงิน

**การขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมผู้กระทำความผิดเมื่อผู้เสียหายไปพบในท้องที่อื่น** หลักฐานต่าง ๆ ที่ควรนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ

1. สำเนาการรับแจ้งความ สมุดประจำวันของสถานีตำรวจที่รับแจ้งความให้ปรากฏวัน เดือน ปี ที่รับแจ้งความไว้ (ข้อประจำวัน)
2. สำเนาหมายจับ (ถ้ามี)
3. หนังสือรับรองของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่แสดงว่าได้ออกหมายจับไว้แล้ว

**วิธีปฏิบัติ** ถ้าท่านมีความจำเป็นที่จะแจ้งความตามกรณีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ให้ท่านไปพบพนักงานสอบสวน ณ โรงพักที่ใกล้ที่สุด แจ้งความประสงค์และรายละเอียดให้ร้อยเวรทราบพร้อมทั้งแสดงหลักฐานต่าง ๆ ตามแต่กรณีที่ได้นำติดตัวมาแก่พนักงานสอบสวน

**หมายเหตุ** ในโอกาสที่ไปแจ้งความหรือร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนนั้น นอกจากนำหลักฐานไปแสดงแล้ว ถ้าหากท่านสามารถพยานบุคคลที่รู้เห็นหรือเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ไปพบพนักงานสอบสวนด้วยก็จะเป็นประโยชน์แก่ท่าน และพนักงานสอบสวนเป็นอย่างมาก เพราะจะสามารถดำเนินเรื่องของท่านให้แล้วเสร็จได้เร็วขึ้น

**การประกันตัวผู้ต้องหา** ในกรณีท่านต้องการประกันตัวผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมตัวอยู่ในชั้นสอบสวน ท่านควรมีหลักฐานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ติดตัวไปด้วย คือ

1. เงินสดซึ่งจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความผิดที่ผู้นั้นถูกกล่าวหา (ให้สอบถามจากพนักงานสอบสวน) หรือ
2. หลักทรัพย์ (โฉนดที่ดิน)
3. หนังสือรับรองหลักทรัพย์ จากนายตำรวจตั้งแต่ชั้นร้อยตำรวจตรีขึ้นไป (ถ้ามี)
4. ถ้าเป็นที่ดินต้องมีเอกสารการประเมินราคาที่ดินจากกรมที่ดินด้วย
5. ในกรณีที่ผู้ยื่นขอประกันมีครอบครัวแล้ว จะต้องนำหนังสือแสดงการอนุญาตจากสามีหรือภรรยาแล้วแต่กรณีไปด้วย

## วิธีการปฏิบัติ

1. ให้ท่านพบพนักงานสอบสวนที่กำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของคดีหรือไม่ก็ตาม แจ้งความจำนงค์ในการมาขอประกันผู้ต้องหา
2. แจ้งความจำนงค์ในการมาขอประกันผู้ต้องหา
3. รอเจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดทำสัญญาประกันให้
4. ในการยื่นขอประกันตัวผู้ต้องหา นี้ เป็นดุลยพินิจของเจ้าพนักงานตำรวจที่จะให้ประกันหรือไม่ให้ประกันก็ได้ โดยจะพิจารณาถึง
  - 4.1 ความหนักเบาแห่งข้อหา
  - 4.2 พยานหลักฐานที่น่าสืบแล้วมีเพียงพอ
  - 4.3 พฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร
  - 4.4 เชื่อถือผู้ร้องขอประกัน
  - 4.5 ประกันได้เพียงพอ
  - 4.6 ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงพอหรือไม่
5. หากเจ้าพนักงานตำรวจพิจารณาอนุญาตให้ประกันตัวไปได้ก็จะนำสัญญาประกันและผู้ยื่นประกัน ลงบันทึกประจำวันไว้เป็นหลักฐาน และยึดหลักทรัพย์หรือเงินสดที่ท่านยื่นประกันไว้ โดยออกใบสำคัญแสดงการรับไว้ให้ด้วย แล้วผู้ต้องหาก็คะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไป
6. หากเจ้าพนักงานตำรวจไม่อนุญาตให้ประกัน อันสืบเนื่องจากเหตุในข้อ 4. ก็จะต้องแจ้งให้นายประกันทราบและคืนหลักทรัพย์ไป

**การขอถอนหลักทรัพย์** นายประกันจะต้องนำใบเสร็จรับเงินหรือโฉนดมาตรวจสอบผลคดีเสียก่อน ถ้าผลคดีเสร็จสิ้นก็มอบเจ้าหน้าที่ดำเนินการถอน โดยนำบัตรประจำตัวประชาชนของนายประกันมาแสดงด้วย

กรณีนายประกันไม่สามารถมาขอถอนหรือรับด้วยตนเองได้ก็ให้ทำใบมอบฉันทะมาแสดงด้วยเพื่อเป็นหลักฐาน